

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 8 DECEMBER 1965 - No. 2520

ALLE VORMEN VAN KAPITAAL-
EN RENTEVERZEKERING

de is uw
vertrouwen waard!

SCHIEDAM - TEL. 010 - 26 93 04

lid van de groep

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

**STICHTING
OPERAGEZELSCHAP
„FORUM“**

gevestigd te ENSCHEDE

roept sollicitanten op voor de functie van

ADMINISTRATEUR

die als naaste medewerker van de algemeen directeur belast zal zijn met het financiële en economische beheer en de leiding van de administratie. Vereist wordt, dat hij beschikt over zakelijk inzicht en redactionele vaardigheid.

Salariëring naar bekwaamheid en ervaring binnen de grenzen van het bij de overheid geldende referendaris-rangestelsel. Wie het voornemen heeft te solliciteren wordt verzocht dit binnen twee weken na het verschijnen van dit blad schriftelijk of telefonisch mede te delen aan de toegevoegd secretaris-penningmeester van het bestuur van „Forum“, p/a gemeentehuis Enschede - telefoon (05420) 4 10 41, toestel 113. Een sollicitatieformulier zal daarna worden toegezonden.

E. D. en R. van Linge, accountants
Drs. R. van Linge, lid N.I.V.A.

vragen:

**EERSTE
ASSISTENT-
ACCOUNTANT**

zij die economie studeren
genieten de voorkeur, part-
time job geen bezwaar.

Verzoeken schriftelijk te solliciteren:
Herengracht 18a, 's-Gravenhage.

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010)
23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants; Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures“ en „Beschikbare krachten“ f. 0,80 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Toeren op zondag

Werd in een vorig artikel ¹⁾ de avond- en weekendbesteding in de zomer van 1963, door de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder, naar aanleiding van een recent C.B.S.-onderzoek ²⁾ onder de loep genomen, deze laatste publikatie leverde ook aardig statistisch materiaal op met betrekking tot de openluchtrecreatie in diezelfde zomer. Eén aspect daarvan, de verspreiding en het gebruik van de vervoermiddelen, wordt in het onderstaande belicht.

Eerst een opmerking vooraf. Waar in dit artikel gesproken wordt over het *bezitten* van of het *beschikken* over een bepaald vervoermiddel, betekent zulks voor fiets, bromfiets, scooter of motor hetzelfde als deze in *persoonlijk* eigendom hebben. Tot de „autobezitters” echter worden gerekend degenen, die in het weekend, waarover zij werden geënquêteerd, de mogelijkheid hadden er per auto op uit te gaan (eigen wagen, wagen van de zaak, ook bestelauto met passagiersaccommodatie, geen huurauto); ook familieleden, die de mogelijkheid hadden om mee uit te gaan, worden meegeteld. Voor auto en fiets zijn de cijfers weergegeven in procenten van de bevolking van 12 jaar en ouder, voor bromfiets idem van 16 jaar en ouder, voor scooter of motor idem van 18 jaar en ouder. Tot de *gebruikers* worden gerekend degenen die op zondag voor een tocht buiten de woonkern gebruik hebben gemaakt van het betreffende vervoermiddel van zichzelf of van anderen (in procenten van de bevolking van 12 jaar en ouder).

Uit bovenstaande tabel blijkt dat ca. eenderde (31 pCt.) van de bevolking de *beschikking* heeft over een auto; driekwart van de bevolking, d.w.z. 2½-maal zoveel, *beschikt* over een fiets. Wat echter het *gebruik* ervan aangaat voor tochten buiten de woonkern op zondag, valt het tegenovergestelde te constateren: het aantal „autogebruikers” is dan — ruwweg genomen — 2½-maal zo groot als het aantal „fietsgebruikers”, nl. 16 resp. 7 pCt. van de bevolking. De voor de hand liggende conclusie, dat de auto voor de dagrecreatie buiten de woonkern een

overheersende plaats inneemt, wordt bevestigd wanneer men de percentages van het gebruik van de vervoermiddelen relateert aan die van het bezit. Dan blijkt dat de helft van alle autobezitters, een kwart van alle bromfiets-, motor- of scooterbezitters en slechts eenelfde van alle fietsbezitters een tochtje op zondag buiten de woonkern maakt.

Tussen mannen en vrouwen bestaan op het punt van bezit en gebruik van vervoermiddelen geen grote verschillen. Alleen de bromfiets is een bij uitstek „manne-lijk” vervoermiddel: onder mannen zijn driemaal zo-

veel bromfietsbezitters als onder vrouwen, nl. 31 resp. 10 pCt. Voor jongens en meisjes van 16 en 17 jaar lopen deze cijfers nog meer uiteen, nl. 35 resp. 3 pCt.

De fiets blijkt relatief een meer jeugdig vervoermiddel te zijn: zo *beschikt* van de 12-17-jarigen 92 pCt. over een fiets en van de 40-59-jarigen 71 pCt. Van de

bejaarden (60 jaar en ouder) behoort 50 pCt. tot de categorie der „pedaalridders”. Wat het *gebruik* ervan betreft, zijn voor dezelfde leeftijdsgroepen deze cijfers achtereenvolgens 14, 4 en 3 pCt.

Bezien wij het relatieve auto- en bromfietsbezit, dan zijn er belangrijke verschillen te constateren tussen de sociale milieus. Wij zien dan te statueren laag is waar het bromfietsbezit hoog is. Te beginnen met de categorie die relatief het grootste aantal autobezitters en het geringste aantal bromfietsbezitters telt, is de volgorde (waarbij het eerste cijfer betrekking heeft op het autobezit en het tweede op het bromfietsbezit):

- leidinggevend en welgestelden 68 pCt. — 11 pCt.
- risicodragende middenstand .. 51 pCt. — 12 pCt.
- loontrekkende middenstand .. 35 pCt. — 19 pCt.
- agrariërs ..... 28 pCt. — 25 pCt.
- arbeiders ..... 15 pCt. — 25 pCt.

Dit resultaat is dus duidelijk in tegenstelling met wat zo dikwijls wordt gezegd over het vermeende grotere autobezit van de lagere sociale milieus, beweringen die, al hebben de uitkomsten betrekking op een situatie van twee jaar geleden, wij nu gevoeglijk kunnen rekenen tot de categorie „vage kreten”.

Vlaardingen.

P. A. DE RUITER.

Het bezit van vervoermiddelen en het gebruik ervan op zondag buiten de woonkern, in pCt. van de bevolking

	Totaal		Mannen		Vrouwen	
	Bezitters	Gebruikers	Bezitters	Gebruikers	Bezitters	Gebruikers
Auto	31	16	31	18	31	14
Fiets	76	7	75	17	78	7
Bromfiets	20	5	31	6	10	3
Scooter of motor ..	4	1	6	2	1	1

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 24 november jl., blz. 1091.

²⁾ „Vrije-tijdsbesteding in Nederland 1962-1963”, deel 6: „Avond- en weekendbesteding, openluchtrecreatie, zomer 1963”. Uitg. W. de Haan N.V., Zeist 1965, 132 blz., f. 11.

INHOUD

Toeren op zondag, door Drs. P. A. de Ruiter ..	Blz. 1143
De Vereniging voor de Staathuishoudkunde over het huurvraagstuk, door Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom	1144
De behoefte aan opschuiving te Rotterdam gekwantificeerd (I), door Drs. N. Streeflood	1146
Overeenkomst (III), door Drs. H. Kraaijeveld	1149
Levensverzekering (binnenland) in het eerste halfjaar 1965, door J. B. Booij	1153

Surinaamse kanttekeningen, door G. C. A. Mulder, B. Sc., Ps. D.	Blz. 1155
Boekbesprekingen:	
Prof. J. E. Meade: The Stationary Economy, bespr. door Drs. Ch. J. Filet	1157
C. C. Klijnhout: Moderne landbouwpolitiek, bespr. door Mr. J. A. Freseman Gratama	1158
Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman	1159

De Vereniging voor de Staathuishoudkunde over het huurvraagstuk

Het is een juiste gedachte geweest, dat het bestuur van de Vereniging voor de Staathuishoudkunde aan het onderwerp van de jaarvergadering van 27 november 1965 de ondertitel heeft toegevoegd: „een analyse van de op langere termijn te voeren meest wenselijke huur- en subsidiepolitiek”.

Nu is die subsidiepolitiek bij de discussies niet helemaal uit de verf gekomen; wel heeft zij ertoe meegewerkt, dat de vergadering niet in de feitelijke huurwetgeving is blijven steken, een onderwerp dat langzamerhand tamelijk steriel is geworden.

De oorsprong van onze huurwetgeving is vrij simpel. Zodra de vraag naar een artikel het aanbod overtreft, ontstaat er schaarste; deze leidt tot prijsopdrijving en daarvan worden de weinig draagkrachtige gegadigden de dupe. Het is dus een zaak van sociale rechtvaardigheid, waarover nauwelijks verschil van mening kan bestaan; zolang er nog een tekort aan woningen bestaat, kan reglementering van de huren niet worden gemist.

Er zijn echter op het ogenblik andere doeleinden, waaraan het huurbeleid dienstbaar wordt gemaakt. Prof. Hartog noemt als zodanig in zijn preadvies de inflatiebestrijding, de nivellering van de verdeling en de opheffing van de woningschaarste. Met de invoering van deze doelstellingen maakt men echter tegengesteld gerichte krachten los. Immers, in het belang van de *inflatiebestrijding* moeten de huren zo laag mogelijk worden gehouden. Niet de huren van de nieuwbouw, gebaseerd op een bouwkostenpeil, dat globaal ruim 7 maal het vóóroorlogse bedraagt, moeten de norm zijn, waarheen de huren van de bestaande woningen geleidelijk moeten worden opgetrokken, maar die hoge huren moeten worden verlaagd. Hiertoe zal getracht moeten worden, de produktiviteit van de bouw te verhogen, waardoor de excessieve bouwkosten, waarin een flink stuk inflatie zit, zullen kunnen worden verlaagd. En zo nodig kan naar het middel van permanente subsidies worden gegrepen. Hier ontmoeten wij de opmerking van Dr. Umrath, dat subsidiëring van de nieuwe woningbouw voordeliger kan zijn voor de nationale economie dan een algemene huurverhoging.

Wat het *verdelingsaspect* betreft, merkt Prof. Hartog op, dat de overheid niet kan volstaan met maximum huurprijzen; zij moet het vraagoverschot van de markt verdrijven door rantsoenering. Deze treft echter niet de „zittende” bewoners, doch alleen de veel kleinere groep „niet-zittende”. Veel aandacht heeft dit aspect intussen bij de discussie niet gekregen.

Dit was wel het geval met het derde aspect: de huurpolitiek als middel tot bestrijding van de *woningschaarste*. Het is duidelijk, dat dit aspect een tegengesteld beleid vraagt: zo snel mogelijke opheffing van de huurbeperking. Immers, zoals Hartog stelt: het kunstmatig laag houden van een prijs ontmoedigt het aanbod en stimuleert de vraag en vergroot dus de schaarste.

Maar is huurverhoging nu een doelmatig middel om de schaarste te verminderen? Of met andere woorden: wordt door huurverhoging de *doorstroming* bevorderd? Prof. Sandee heeft de hele Nederlandse bevolking door de computer gedraaid. Er bleek vrijwel niemand te verhuizen. Van doorstroming — zegt hij — komt toch niets terecht. Deze laatste gedachte werd door verschil-

lende debaters ondersteund: een algemene huurverhoging helpt voor de doorstroming niets.

Ter vergadering kwam Sandee nog met cijfers op tafel. Een redelijke nieuwe woning kan niet worden geleverd beneden f. 120 per maand, terwijl de meeste ingeschreven woningzoekenden verklaren, niet meer te kunnen betalen dan f. 100. Deze cijfers zijn wel reëel. Niet reëel is echter stelling 2 van het preadvies van Sandee, welke zegt, dat een deel van de spanning tussen rendabele huur en koopkracht, komt van de hoge eisen, die van overheidswege aan de nieuwbouw worden gesteld. Integendeel, deze eisen zijn nog steeds onvoldoende. Algemeen wordt geklaagd over het tegenwoordige woonpeil en de onvoldoende toekomstwaarde van de nieuwe woningen. Dat de normen te laag zijn, is juist een gevolg van de spanning tussen de economische huur en dat wat de huurder als zijn koopkracht heeft leren zien.

Indien de overheid aan deze spanning schuld heeft — en dat heeft zij — dan is het omdat zij sedert de jaren dertig ons volk aan een te lage huurquote heeft gewend en het bestedingspatroon blijvend heeft scheefgetrokken, en omdat zij in het heden aan het bouwbedrijf niet voldoende vrijheid en ontwikkelingsmogelijkheid laat om tot hogere produktiviteit en tot lagere kosten te komen.

Maar nu de cijfers van Sandee? Er is een grote groep woningen met huren van omtrent f. 70, die echter alle bewoond zijn. Een deel van de bewoners zou echter wel f. 150 kunnen betalen; deze weigeren echter te verhuizen. Zou het nu helpen, wanneer wij de huur van f. 70 tot f. 90 verhogen? Er zullen natuurlijk wel enkele marginale figuren zijn, die bij f. 70 niet naar f. 120 doorstromen, doch bij f. 90 mogelijk wel. Men maakt dan echter de goedkope woningen weer minder aantrekkelijk voor de weinig draagkrachtigen.

Hier ligt inderdaad de kern van de vraag, of huurverhoging een middel kan zijn om de doorstroming te stimuleren. Door het Kamerlid Bommer werd uitdrukkelijk geconstateerd, dat er in ons land heel wat gezinnen zijn, die redelijk wonen, maar toch graag beter zouden willen wonen en daarvoor ook meer zouden willen betalen. De woningen, waarheen deze mensen zouden moeten doorstromen, zijn er echter niet. Of om bij de cijfers van Sandee te blijven: de woningen van f. 150 zijn er niet; wel woningen van f. 200 en f. 250 en hoger. Tussen de hoogste huren van de woningwetbouw en de laagste van de ongesubsidieerde bouw bestaat een vacuüm.

Zo gezien is de doorstroming dus geen huurprobleem, doch een *bouwprobleem*. Doorstroming uit de oudere woningwetwoningen zal alleen plaats hebben, wanneer er voldoende woningen zijn, die meer gerief bieden dan de tegenwoordige woningwetbouw. De heer Bommer achtte dit een gevolg van het feit, dat de wooneisen worden bepaald door het welvaartspeil en dit weer door de produktiviteit van de industrie, terwijl de kosten van het wonen bepaald worden door de produktiviteit van het bouwbedrijf, die aanmerkelijk tekort schiet. Er zal dus een kloof blijven bestaan, zolang de produktiviteit van het bouwbedrijf niet gelijk komt met die van de industrie.

Hoe bereiken wij dit? Wij mogen zeker niet volstaan met een simpel verwijt aan het bouwbedrijf, dat het niets doet om de produktiviteit op te voeren. Allereerst komt hier het rijksgoedkeuringsbeleid naar voren, dat de bouwbedrijven belet, grote investeringen te doen en dat een continuproduktie onmogelijk maakt.

Voorts zijn er de subsidies voor de woningwetbouw, de onzichtbare subsidiëringen, koppelverkoop en verschrijvingen, die, zoals ter vergadering werd gesteld, de institutionele beleggers voortdurend naar duurder woningen drijven. Zij worden uit de sector, waarin met het oog op de doorstroming de grootste behoefte bestaat, gedreven naar de duurder sectoren, waarin veel minder behoefte bestaat. Zal men hieraan een einde maken en de vrije concurrentiemogelijkheid herstellen, waardoor weer een prikkel ontstaat voor lagere kosten en lagere huren? Of hangt ons voor de toekomst een permanente subsidiëring boven het hoofd, zoals ons door verschillende sprekers in uitzicht werd gesteld? De zgn. woningwoningen B zouden daarvan dan een voorbode zijn.

Hoe dit ook zij, voorzitter Pen heeft terecht geconcludeerd:

a. er moet een doorlopende scala van huren zijn, zonder gaten; zodra ergens een groep ontbreekt, wordt de doorstroming gestremd;

b. de lage huren van de oude woningen zijn een middel om de woningmarkt open te houden voor de lage inkomens en zij moeten dat blijven;

c. de huurverhoudingen moeten meer aangepast zijn aan de kwaliteit, de woonwaarde van de woningen; daaraan ontbreekt op het ogenblik maar al te veel.

De vergadering heeft geen concrete uitspraken gedaan; wel zijn aan het slot enkele voorzichtige conclusies geformuleerd.

1. Is een huurbeleid nog nodig, als er geen apert woningtekort meer bestaat? Het bleek moeilijk, op deze vraag een concreet antwoord te geven, ook wanneer men het standpunt van preadviseur Andriessen (blz. 65) aanvaardt, dat de huurprijsbeheersing langzamerhand weer in haar oorspronkelijke doelstelling dient te worden gezien, namelijk het voorkomen van ongerechtvaardigde prijsopdrijving. Dit uitgangspunt legt wel een nauw verband tussen het huurbeleid en de stand van vraag en aanbod op de woningmarkt.

2. Kunnen wij van de huurbeheersing af in een si-

SENATOR

Gulden Eeuw
18, 20, 29, 33, 37 en 42 ct!

aanstekelijk lekker!

(I. M.)

tuatie, waarin evenwicht bestaat tussen bouwkosten en overige kosten? Afgezien van het feit, dat deze situatie nog in een ver verschiet ligt, zouden wij zeggen, dat de verhouding van vraag en aanbod hier beslissend moet zijn. Een onjuiste verhouding kan tot onredelijke huurprijzen leiden en het is de taak van de overheid, die te voorkomen.

3. Wat moet er nu verder met de huren en subsidies gebeuren? Ten aanzien van de huren viel er wel een zekere eenstemmigheid te constateren, dat de huurverhoudingen gesaneerd moeten worden in deze zin, dat de huren in een juiste verhouding moeten worden gebracht tot het woongenot. Dit is overigens gemakkelijker gezegd dan gedaan, omdat vele huren geen kostprijs huren doch gesubsidieerde huren zijn en het huurbeleid dus weer afhangt van de toekomstige ontwikkeling van het subsidiebeleid. Dit vraagstuk heeft de vergadering niet opgelost. Maar dat was ook niet de bedoeling. Het was al voldoende, dat wij hierover opnieuw aan het denken zijn gezet.

Hilversum.

Prof. Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

In dit artikel wordt geconstateerd, dat opschuiving van de bewoners van relatief goedkope naar duurere woningen alleen nodig is in die gemeenschappen, waar schaarste aan woningen bestaat in huurklassen waar geen aanbod van nieuwe woningen plaatsvindt. Door na te gaan in welke huurklassen van de Rotterdamse woningvoorraad schaarste voorkomt, en hoe groot die schaarste is, wordt getracht een maatstaf te vinden voor de beoordeling van de in de praktijk reeds gerealiseerde mate van opschuiving naar nieuwbouw in die gemeente. Daarbij blijkt tevens welk deel van de schaarste door nieuwbouw plus opschuiving geliquideerd kan worden. De oorzaak van de geconstateerde schaarste blijkt voor een groot deel te liggen in het feit, dat de oudste en goedkoopste woningen door het publiek niet meer als volwaardige woningen worden beschouwd.

De behoefte aan opschuiving te Rotterdam gekwantificeerd

(I)

Welk deel van de schaarste aan woningen kan door nieuwbouw en opschuiving geliquideerd worden?

Van de in het derde kwartaal van 1965 te Rotterdam gereedgekomen nieuwe woningen werd 65,2 pCt. betrokken door gezinnen of personen, die elders in de stad een andere woning vrij maakten. In totaal kwamen op deze wijze als gevolg van het gereedkomen van nieuwbouw in Rotterdam 706 bestaande woningen vrij van bewoning. Daarvan was 93,9 pCt. goedkoper dan de door de laatste bewoner betrokken nieuwbouwwoning, 2,4 pCt. was duurder en bij 3,6 pCt. was de huurrelatie tussen oude en nieuwe woning niet te constateren, omdat de verhuizende bewoner hetzij een eigendom achterliet, hetzij een eigendom betrof, of beide. Van de genoemde 93,9 pCt. had 10,2 pCt. betrekking op leeggekomen woningen met een huur van minder dan f. 50 per maand, waarvan derhalve aangenomen kan worden, dat er zich vrij veel minder aantrekkelijke woningen onder bevonden. Van 83,7 pCt. der 706 vrijgemaakte woningen kon echter geconstateerd worden, dat zij zowel goedkoper waren als ook, gezien de huur van meer dan f. 50 per maand, gemiddeld goed bruikbaar voor verhuur aan gezinnen of personen die een nieuwbouwwoning niet konden betalen.

Een record.

Het feit dat 65,2 pCt. van alle opgeleverde nieuwbouw werd bezet door reeds zelfstandig wonenden, betekent een record in de jongste geschiedenis van de volkshuisvesting te Rotterdam, getuige de volgende tabel, waarin het verloop van het „opschuivingspercentage naar nieuwbouw” over een periode van enkele jaren wordt weergegeven.

Percentage opschuivingen naar nieuwbouw

	1963	1964	1965
1e kwartaal	41,0	45,6	62,6
2e kwartaal	50,0	46,7	61,7
3e kwartaal	59,6	46,3	65,2
4e kwartaal	48,8	56,1	

Insiders verheugen zich over deze gang van zaken en daar is te meer reden toe, omdat de in 1965 bereikte records gevestigd werden binnen het kader van door de Dienst van Volkshuisvesting gestelde regels, die het de verhuurders niet altijd gemakkelijk maakten om een hoog percentage opschuivingen te bereiken. Zo blijkt

er bijv. bij gezinnen van 3 personen, die nu een goedkope naoorlogse 3-kamerwoning bewonen, zeer veel animo te bestaan om te verhuizen naar aanzienlijk duurere nieuwe 4-kamer-woningwetwoningen die in grote aantallen in de Prins Alexanderpolder worden opgeleverd. Deze aspirant-opschuivers komen echter (afgezien van bijzondere omstandigheden) op grond van de bestaande richtlijnen als regel niet voor zo'n 4-kamerwoning in aanmerking, dit om te verzekeren, dat gezinnen van 4 personen die een goedkopere 3-kamerwoning, of gezinnen van 3 personen die een goedkopere 4-kamerwoning vrij maken (en wier verhuizing dus een grotere verbetering van de algemene huisvestingssituatie tot gevolg heeft), voorrang krijgen. Indien deze beperking opgeheven zou worden, en indien de verhuurders van de nieuwe woningen er zich primair op zouden toelagen om zoveel mogelijk opschuivingen tot stand te brengen, zou het zeker mogelijk zijn om althans in de woningwetnieuwbouw een opschuivingspercentage van 100 te bereiken.

Waarom toch bezorgd?

Steeds meer opschuiving valt er dus te constateren bij de bezetting van de nieuwbouw en er zijn nog voldoende mogelijkheden om zonder zijn toevlucht te nemen tot bijzondere middelen, de opschuiving naar de nieuwe woningwetwoningen tot haar absolute maximum (nl. 100 pCt.) op te voeren. Men zou zeggen dat er voor bezorgdheid over een stagnatie van de opschuiving weinig reden is. En toch kan men de laatste tijd vaak tekenen van een dergelijke bezorgdheid waarnemen. Steeds vaker wordt de vraag aan de orde gesteld met welke middelen de opschuiving gestimuleerd kan worden. In de discussies die over dit vraagstuk plaatsvinden, zijn reeds enkele methoden gesignaleerd die tot een verhoogde mate van opschuiving zouden kunnen leiden, zoals

- het verstrekken van een premie aan hoofdbewoners die duurder gaan wonen;
- het invoeren van een bijzondere huurverhoging voor bepaalde sectoren van het oude woningbezit om de huidige bewoners daarvan te prikkelen tot verhuizing naar de nieuwbouw;
- het opvoeren van de kwaliteit van de nieuwe woningen, opdat zij die een huursprong kunnen maken, het besef krijgen dat zij ook waar voor hun geld krijgen als ze verhuizen.

Het staat wel vast, dat elk van deze methoden de bereidheid van de huidige bewoners van oudere woningen om naar duurdere nieuwbouw te verhuizen zal stimuleren, maar er bestaat nog nergens en in geen enkel opzicht klaarheid over de vraag, of en in welke mate er behoefte aan toepassing van deze methoden bestaat. Is meer dan 60 pCt. opschuiving naar nieuwbouw voldoende? Zo ja, waarom? Zo nee, hoeveel opschuiving moet er dan minimaal plaatsvinden? En waarom?

Dit zijn vragen die — voor zover bekend — nog door niemand publiekelijk gesteld, laat staan beantwoord zijn. Ze hebben betrekking op de maatstaf volgens welke men in de praktijk bereikte opschuivingsresultaten dient te beoordelen, en als zodanig verdienen zij een zekere mate van belangstelling, want de vraag of en in welke mate de opschuiving moet toenemen, dient vooraf te gaan aan de vraag met welke middelen die toename kan worden bereikt.

Op zoek naar een maatstaf.

Er is een situatie denkbaar, waar er — althans van de zijde van de overheid gezien — aan opschuiving (of doorstroming) geen enkele behoefte bestaat. Dat is de situatie waarin in elke huurklasse elk tekort aan woningen opgeheven wordt door adequate nieuwbouw. Als er bijv. in een bepaalde stad 1.000 woningzoekenden zijn, die gezien hun inkomen aangewezen zijn op een woning van f. 80 à f. 100 per maand, maar die, doordat er niet voldoende woningen in die huurklasse beschikbaar komen, niet kunnen slagen, dan zou de eenvoudigste oplossing van hun woningprobleem zijn 1.000 woningen te bouwen met een huur van f. 80 à f. 100 per maand. Als dat mogelijk zou zijn, dan mochten diegenen die gemakkelijk meer dan f. 100 per maand kunnen betalen, rustig in hun woning van f. 80 à f. 100 blijven zitten, omdat zij daar niemand mee zouden duperen. Immers, zij die werkelijk aangewezen zijn op woningen met een huur van f. 80 à f. 100 per maand zouden in de nieuwbouw een uitstekend alternatief vinden. Maar in de praktijk blijkt het niet mogelijk of wenselijk om nieuwe woningen te bouwen met een huur van f. 80 à f. 100 per maand. Het gevolg is, dat woningzoekenden die aangewezen zijn op woningen in de genoemde huursector, gedupeerd worden door iedere bewoner, die een dergelijke woning zonder noodzaak bezet houdt. Deze woningzoekenden kunnen derhalve alleen geholpen worden, naarmate zij die duurder kunnen wonen ook werkelijk duurder gaan wonen, hetgeen tot de volgende conclusie leidt:

Opschuiving (of doorstroming) is alleen noodzakelijk in die gemeenschappen waar schaarste aan woningen

bestaat in huurklassen waar geen aanbod van nieuwe woningen plaatsvindt. Het doel van opschuiving is om langs indirecte weg te bereiken, dat de schaarste in de huurklassen waar geen aanbod van nieuwe woningen plaatsvindt, toch in evenredige mate door het gereedkomen van nieuwe woningen wordt geliquideerd. Hieruit volgt, dat de behoefte aan opschuiving groter wordt, naarmate de schaarste aan woningen meer geconcentreerd is in huurklassen beneden de minimale huur van een nieuwe woning.

In feite is hiermede een abstracte maatstaf voor de te verwezenlijken opschuiving naar nieuwbouw geformuleerd, namelijk de opschuiving moet zo groot zijn, dat als gevolg van het gereedkomen van nieuwe woningen de schaarste in alle huursectoren in evenredige mate wordt geliquideerd. Deze abstracte maatstaf zal echter voor iedere plaatselijke situatie tot een andere concrete uitkomst leiden, omdat de schaarstesituatie plaatselijke verschillen zal vertonen.

In dit en een volgend artikel zal getracht worden door middel van een analyse van de plaatselijke schaarstesituatie in één gemeente, namelijk Rotterdam, vast te stellen hoe groot de opschuiving naar nieuwbouw moet zijn om aan de bovengenoemde abstracte maatstaf te voldoen.

In welke huursectoren komt schaarste voor?

Een bepaalde categorie woningen wordt geacht schaars te zijn, indien het aantal gegadigden voor die woningen groter is dan het aantal beschikbare woningen in die categorie.

Woningen kunnen volgens verschillende criteria in categorieën worden ingedeeld en een van die criteria is in de naoorlogse marktsituatie de „administratief gefixeerde huurprijs”. Het is dus mogelijk om de totale woningvoorraad in huurklassen in te delen en per huurklasse het aantal bestaande woningen te vergelijken met het aantal gegadigden voor woningen in die huurklasse om aldus schaarste, overvloed of evenwicht te constateren.

Dank zij gegevens van het Woningbehoeften-onderzoek 1964, betrekking hebbend op Rotterdam en beschikbaar gesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek, kan hier zowel een beeld gegeven worden van de totale voorraad Rotterdamse huurwoningen verdeeld in huurklassen, als van de Rotterdamse gegadigden voor huurwoningen, verdeeld naar de huur die zij voor een woning van hun keuze willen betalen.

Over deze gegadigden moet het volgende worden opgemerkt. Het totale aantal gegadigden voor woningen is samengesteld uit drie groeperingen:

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

a. huishoudens of alleenstaanden die al een woning hebben en *niet* willen verhuizen; van hen is de huur genoteerd die zij betalen voor de woning die zij in feite reeds bewonen;

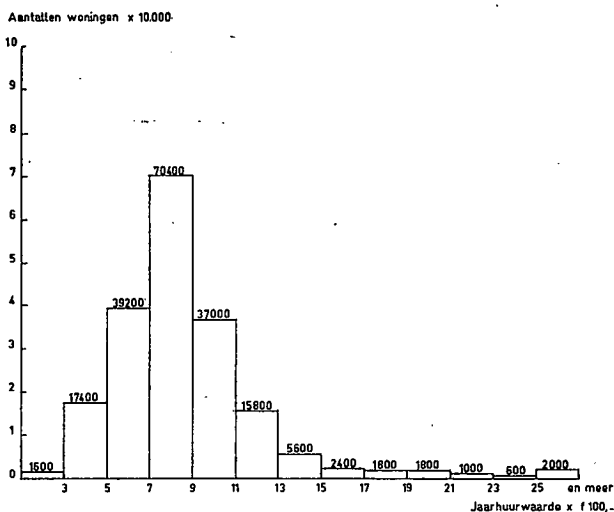
b. huishoudens en alleenstaanden die al een woning hebben en *wel* willen verhuizen; van hen is de huur genoteerd die zij voor een andere woning zouden willen betalen;

c. huishoudens en alleenstaanden die nog geen woning hebben, maar er wel een willen hebben; van hen is de huur genoteerd die zij voor een woning zouden willen betalen.

De migratiefactor is in dit betoog buiten beschouwing gelaten op grond van de veronderstelling, dat het aantal eenheden dat Rotterdam wil verlaten even groot is als het aantal eenheden dat zich in Rotterdam wil vestigen.

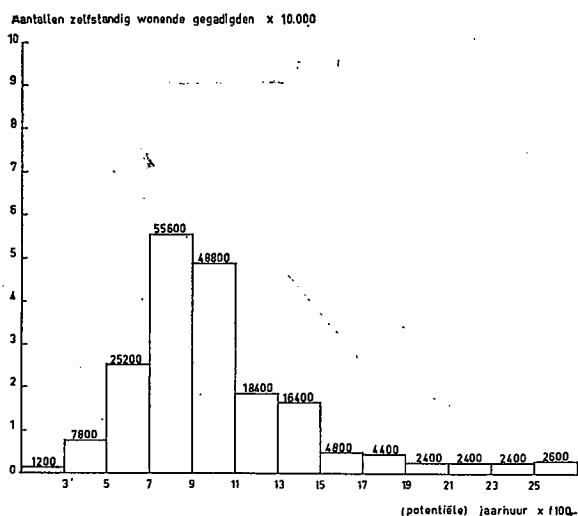
Eind 1964 kon het totale aantal Rotterdamse huurwoningen als volgt naar huur worden ingedeeld:

GRAFIEK I

(De in deze grafiek voorkomende getallen zijn gebaseerd op een steekproef en moeten dus worden beschouwd als betrouwbaar binnen een zekere marge. Ongeveer 1½ pCt. van deze woningen was op het moment van onderzoek onbewoond).

GRAFIEK II

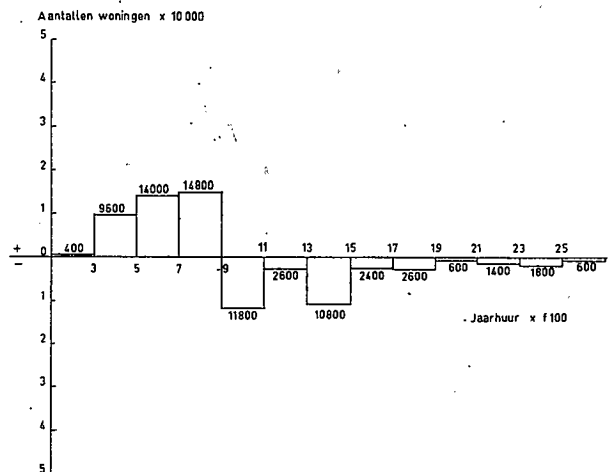

(Van ongeveer 1.200 hoofdbewoners was de potentiële huur onbekend).

In grafiek II vindt men de reeds zelfstandig wonende gegadigden voor een woning in beeld gebracht (de hiervoor genoemde categorieën a en b), ingedeeld naar de huur die zij willen verwoonen.

Door de kolommen van grafiek II van die van grafiek I af te trekken ontstaat grafiek III, die de overschotten en tekorten aan woningen per huurklasse in beeld brengt, uitsluitend gebaseerd op de bereidheid tot huurbetaling van hen, die al zelfstandig wonen en dus met voorlopige verwaarlozing van de gegadigden die nog geen eigen woning hebben.

GRAFIEK III

Eigenlijk geeft grafiek III niets anders aan dan de wijzigingen die de huuropbouw van de woningvoorraad zou moeten ondergaan om alle hoofdbewoners van woningen in staat te stellen te wonen overeenkomstig hun bereidheid tot huurbetaling. Zou namelijk niemand een andere huur willen betalen dan hij op dat moment reeds betaalde, dan zouden er geen overschotten of tekorten worden geconstateerd, afgezien althans van het in elke woningvoorraad onvermijdelijk optredende percentage leegstand. Volledigheidshalve zij hier opgemerkt dat met een wijziging van de huuropbouw niet slechts een administratieve wijziging wordt bedoeld; aannemende dat huurverschillen, misschien niet in detail dan toch in grote lijn, verschillen in woonwaarde aanduiden, wordt met een wijziging van de huuropbouw tevens bedoeld een wijziging van de kwalitatieve samenstelling van de woningvoorraad.

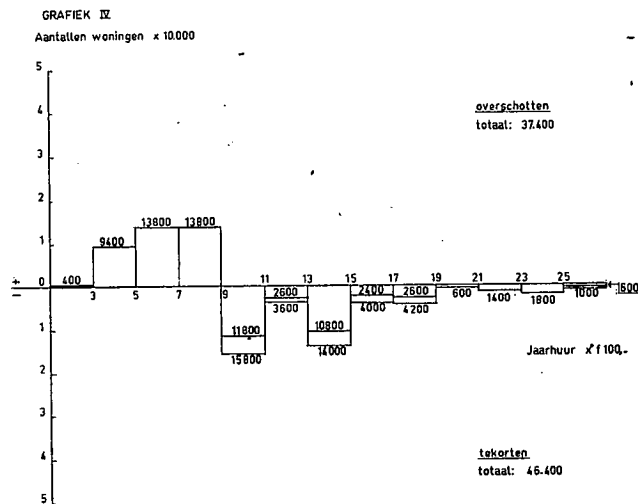
De conclusie die uit grafiek III kan worden getrokken is, dat er een enorme neiging tot opschuiving bestaat (een neiging dus om duurder en daarmee beter te gaan wonen). Per saldo willen niet minder dan 38.800 bewonerseenheden van woningen met een huur van minder dan f. 75 per maand (= f. 900 per jaar) verhuizen naar een woning van meer dan f. 75 per maand. Deze neiging om duurder dan f. 75 per maand te gaan wonen, schept echter alleen maar problemen want er ontstaat daardoor een grote vraag naar woningen van meer dan f. 75 per maand, die slechts ten dele een aanbod door nieuwbouw tegenover zich vindt, als tenminste aangenomen wordt dat het niet mogelijk is adequate woningen te bouwen met een huur van ruim f. 75 per maand.

Als aangenomen wordt, dat de huur van een nieuwe woning minimaal ongeveer f. 125 per maand (= f. 1500

per jaar) bedraagt, waarin dan het effect van de verleende subsidies is verdisconteerd, dan valt uit de grafiek tevens af te lezen hoe groot het nog onbevredigde vraag-saldo is naar nieuw te bouwen woningen bij dat deel van de bevolking dat reeds zelfstandig woont, m.a.w. hoe groot het reservoir potentiële opschuivers voor de nieuwbouw is. Dit bedraagt in totaal ongeveer 9.400.

Grafiek III geeft echter geen volledig beeld van de tekorten en overschotten van woningen, omdat de gegevens van diegenen die nog niet zelfstandig wonen, er nog niet in zijn opgenomen. Dit is wel gebeurd in grafiek IV.

Het overschot aan woningen beneden de grens van f. 75 is iets afgenomen, doordat een kleine minderheid van nog niet zelfstandig wonenden wel zo'n woning wil hebben. Het tekort boven deze grens is echter toegenomen, omdat de overgrote meerderheid van de nog niet zelfstandig wonenden ook meer dan f. 75 per maand voor een woning over heeft. Dat deel van het tekort in de verschillende huurklassen, dat voor rekening van de nog niet zelfstandig wonenden komt, is in grafiek

IV afzonderlijk aangegeven, boven het tekort dat voor rekening komt van de zelfstandig wonenden.

Resumé.

Het totale beeld nu samenvattend, dient geconstateerd te worden:

— dat als alle mensen vrijelijk hun woning konden kiezen overeenkomstig hun wensen en koopkracht, ruim 29 pCt. van de woningen met een huur van minder dan f. 75 per maand leeg zou komen te staan. Dat deze woningen momenteel toch nog bewoond zijn, is een gevolg van het feit dat de woningen waar de voorkeur van de meeste bewoners naar uitgaat, schaars zijn. De woningen goedkoper dan f. 75 per maand hebben daardoor ten dele het karakter van surrogaatwoningen gekregen. Zij worden bewoond omdat een slechte woning beter is dan geen woning; ongeveer zoals er in tijden van schaarste aan koffie genoeg genomen wordt met surrogaatkoffie;

— dat de schaarste aan woningen zich geheel bevindt in de huurklassen van meer dan f. 75 per maand;

— dat 28 pCt. van die schaarste zich bevindt in de huurklassen van f. 125 of meer per maand en dus boven de minimum huur van een nieuwe woning. Deze 28 pCt. kan dus door nieuwbouw geliquideerd worden;

— dat 72 pCt. van de totale schaarste ligt in de huursector van f. 75 tot f. 125 per maand en dus direct noch indirect door nieuwbouw kan worden geliquideerd.

— dat dat deel van de schaarste, dat door nieuwbouw geliquideerd kan worden, eveneens voor 72 pCt. voortkomt uit potentiële opschuiving en voor 28 pCt. uit de wensen van hen die nog geen eigen woning hebben ¹⁾.

In een volgend artikel zullen de implicaties van deze gegevens nader worden gezien.

Rotterdam.

Drs. N. STREEFLAND.

¹⁾ Dat hier tweemaal de verhouding 72 : 28 naar voren komt, is louter toeval.

Hoewel schijnbaar een gelijkgerichtheid der belangen van producent en distributeur bestaat, zal zich toch een belangentegenstelling voordoen bij de verdeling van de tussen productie en consumptie gelegen risico's. Deze risicoverdeling is afhankelijk van de krachtsverhouding tussen beide belanghebbenden. Bij een „onbeslist”, kan zij worden afgewenteld op de consument. Ook voor dit laatste bieden de beperkende bepalingen in de alleenverkoopovereenkomst een gunstig aanknopingspunt.

De richtinggevende elementen in het onderhandelingsproces over en criteria ter beoordeling van de inhoud der alleenverkoopovereenkomst.

A. Nogmaals de economische risico's.

In de Westerse economieën, gebaseerd op een ondernemingswijze productie, kan de theoretische norm worden gesteld dat risico's worden gedragen door degene die ze veroorzaakt. Een uitzondering bestaat voor de technische risico's, die men kan verzekeren. De eco-

Economische aspecten van de alleenverkoopovereenkomst (III)

nomische risico's worden *in feite* gedragen door degene die ze niet verder kan afwentelen.

De economische risico's van producent en distributeur zijn niet gelijksoortig. De producent loopt een onderbezettingsrisico en, afhankelijk van de door hem gezette prijs, een risico over de economische voorraad, voor zover de handel die voorraad niet heeft overgenomen door de plaatsing van bestellingen. Opheffing van deze risico's vindt plaats door een grotere afzet resp. door een garantie daarvoor. De handel kent eveneens een onder-

bezettingsrisico, hetwelk is op te vangen door een ruimer assortiment. Daarnaast heeft de handel een afzetrisico (of voorraadrisico) op de gedane bestellingen.

Op het punt van de economische risico's en hun verdeling tussen producenten en distributeur gaat Prof. Snijders ¹⁾ helaas niet in. Hij stelt de gelijkgerichtheid van belangen van producent en zelfstandige handel, in de positie van alleenverkoper, centraal. Een gedachte waarschijnlijk ontleend aan de situatie waarin de producent zelfstandig distribueert.

Men kan inderdaad bij de alleenverkoopovereenkomst, althans ná het aangaan daarvan, uitgaan van een gelijkgerichtheid der belangen voor het artikel van de producent. Doordat de zelfstandige handel ook voor andere directe en indirecte substitutie-artikelen een alleenverkoopovereenkomst kan afsluiten, is de gelijkgerichtheid der belangen vóór het aangaan der alleenverkoopovereenkomst echter veel minder vanzelfsprekend. Over de uitschakeling van concurrerende artikelen werd reeds in het vorige artikel gesproken. Op dit punt kan een directe tegenstelling van belangen spelen.

Uitgaande van een bestaande alleenverkoopovereenkomst met beperkende bepalingen, waardoor de handel zich maximaal zal inspannen voor één producent, kan er inderdaad worden gesproken van een algemene gelijkgerichtheid der belangen in de zin dat beiden belang hebben bij een maximale afzet. Echter, binnen dit gemeenschappelijk belang zal toch een belangentegenstelling optreden bij de verdeling van de economische risico's van produktie en afzet. Prof. Snijders erkent deze tegenstelling impliciet bij de bespreking van de verticale prijsbinding ²⁾.

Bij de onderlinge verdeling der risico's zullen, gegeven de prijszetting door de producent, verschillen in inzicht omtrent de hoogte van de prijs en de mogelijke afzet het kernpunt vormen bij de discussie. Voor een deel kan men die discussie ontwijken door de risico's gezamenlijk af te wentelen op de consument, indien althans de daaruit ongetwijfeld voortvloeiende prijsverhoging acceptabel wordt bevonden door de partners. Naarmate een dergelijke handelwijze aannemelijk is, zal de opnemering van nadere verplichtingen in de alleenverkoopovereenkomst daarvoor een indicatie kunnen opleveren. Overigens blijft dan nog de belangentegenstelling tussen producent en distributeur voortbestaan, doch zij is uit de sfeer der risicoverdeling verschoven naar die van de winstverdeling.

B. De factoren die de onderhandelingspositie van de partners bepalen.

De factoren die de uitgangspositie van de partners bepalen bij het onderhandelingsproces over de vaststelling van de verdere inhoud der alleenverkoopovereenkomst zijn intern en extern.

I. De interne factoren zijn voor de producent:

a. de gecompliceerdheid van het productieproces (me-
de via research). Dit is bepalend voor het tijdsbeslag op de produktiefactoren, de levertijd en de economische voorraad;

¹⁾ In zijn beschouwing over „De alleenverkoopovereenkomst onder art. 85 I van het E.E.G.-verdrag” in „De Naamloze Vennootschap” van februari en maart 1965.

²⁾ T.a.p., par. 2, blz. 159.

b. de gecompliceerdheid van het artikel, die van belang is in verband met de omvang van de service- en garantieverplichtingen en de investeringskosten voor de nakoming van die verplichtingen;

c. de productiecapaciteit en de financiële capaciteit, die de relatieve machtspositie van de producent in de bedrijfstak bepalen;

d. de prijs inclusief de leverings- en betalingscondities, mede met betrekking tot substituten;

e. de mate waarin de producent zelf de markt wenst te bewerken of te doen bewerken;

f. de greep die de producent wil en kan hebben op de verkooporganisatie.

II. De interne factoren voor de zelfstandige handel:

a. de kennis van en het inzicht in de totale markt, inclusief van de substituten;

b. de bedrijfsgrootte;

c. de omvang van de markt = de bestaande en potentiële afnemerskring, ook voor substituten;

d. de ondernemersmentaliteit in de zelfstandige handel.

III. De externe factoren betreffen:

a. de concurrentiekracht van het artikel, veroorzaakt door de mate van substitueerbaarheid voor bestaande of de mate van potentiële substitueerbaarheid voor nieuwe artikelen. Een variant wordt gevormd door de introductie van een reeds bestaand artikel op een nieuwe markt. De verwachtingen daaromtrent zouden zijn af te leiden van de gang van zaken op de reeds bestaande markt of op die voor substituten;

b. de bestaande gebruiken bij de afzet van industriële producten en in het bijzonder bij het desbetreffend artikel, zoals:

1. verkoop door de gehele bedrijfstak via alleenverkoopovereenkomst;

2. het bestaan van één- of meerjarige contracten;

3. het bestaan van opzegtermijnen en -vergoedingen;

c. het „dicht” zitten van de markt voor een bepaald artikel. Dit kan veroorzaakt worden doordat het artikel onvoldoende concurrentieel is of door schaarste aan goede handelaren.

De factoren I a en b en in mindere mate I c zullen veelal complementair zijn vanuit een produktie-technisch gezichtspunt. De beleidsvoering, weergegeven in de factoren I d t/m f, zal daar zoveel mogelijk op aansluiten. Eveneens zijn de factoren II a t/m c complementair, terwijl de mate waarin de zelfstandige handel het initiatief (= het verkoopbeleid) wil laten aan de producent een graadmeter voor II d is.

Een eerste poging tot inventarisatie van mogelijke machtsposities bij de onderhandelingen over de inhoud van een alleenverkoopovereenkomst is aan de hand van gegevens ad B I en B II a t/m c gedaan in onderstaand overzicht, dat uitgaat van de relatieve omvang der samenwerkende ondernemingen. Daarbij is het de vraag, of het geoorloofd is de grote producent even zwaar te doen wegen als de grote distributeur, omdat bijv. de producent al meer interregionaal werkt dan de handelaar, die meer regionaal gericht zal zijn.

Het ligt voor de hand dat situatie 2 ongewenst is voor de grote producent omdat hij voor de afzet van zijn massa-artikel behoefte zal hebben aan een groot

	producent	distribuant	uitkomst ten gunste van:
1.	groot	groot	neutraal of producent
2.	groot	klein	producent
3.	klein	klein	neutraal
4.	klein	groot	handel of neutraal

distributie-apparaat. Maakt hij toch gebruik van de relatief kleine handelsonderneming, dan is het aannemelijk dat hij deze naar eigen inzichten zal trachten te kneden en in die mate de beperkingen op de alleenverkoopovereenkomst zal trachten vast te stellen. Door een dergelijke handelwijze verhindert hij de distribuant zich te ontplooiën tot een handelsonderneming in de algemene zin van het woord.

In het omgekeerde geval, situatie 4, zal door de onderlinge machtspositie van de handel geen sprake zijn van aan de handel op te leggen verplichtingen en kan hoogstens de handel een territoriale bescherming opeisen. Sancties tegen een bepaalde alleenverkoper op overschrijding van diens territorium zal de kleine producent bezwaarlijk waar kunnen maken.

SCHEMA A.

pro- duktie	distributie	grootbedrijf				midden- en kleinbedrijf			
		directe subst.		indirecte subst.		directe subst.		indirecte subst.	
		nieuw	lo- pend	nieuw	lo- pend	nieuw	lo- pend	nieuw	lo- pend
grootbedrijf	directe subst.	nieuw	h/N					p/P	
		lopend		P				P	
	indirecte subst.	nieuw			P				P
		lopend				P			P
midden- en kleinbedrijf	directe subst. = felle conc.	nieuw	h/N					h/p	
		lopend		p/N				h/p	
	indirecte subst. = weinig conc.	nieuw			p/n				h/p
		lopend				p/n			p/P

p of P = producent; h of H = handelaar; N = neutraal.

Kleine letter duidt op licht overwicht in de onderhandelingspositie; hoofdletter duidt op sterk overwicht in de onderhandelingspositie.

Bij de bespreking van de resterende situaties 1 en 3, die zich in schema A langs de hoofd diagonaal bevinden, introduceren we nu de factoren omtrent het artikel, vermeld onder B III a.

De aanwezigheid van directe substituten verzwakt, hun afwezigheid — dit sluit de aanwezigheid ³⁾ van indirecte substituten niet uit — versterkt de positie van de producent. Nog een verder onderscheid kan worden gemaakt naar de gang van zaken bij de afzet van het betrokken artikel. Is die goed dan behoudt de producent zijn relatieve machtspositie; blijft de ontwikkeling achter dan komt de handel in de gelegenheid om de eerste viool te gaan spelen, doch zal dan aan een alleenverkoop-orkest weinig behoefte hebben.

De introductie van een nieuw artikel of van een reeds gangbaar artikel op een nieuwe markt zal normaliter de machtspositie in belangrijke mate naar de distributie doen verschuiven, omdat de producent voor het wel-slagen afhankelijk is van de inspanningen van de distribuant. Evenwel, wanneer de producent de faam heeft goedlopende nieuwe artikelen te introduceren, kan dit weer een uitzondering op het voorgaande tot gevolg hebben.

Over de introductie van een nieuw artikel waarom-trent de verwachtingen niet hooggespannen zijn, kunnen we kort zijn omdat geen enkele handelsonder-neming daarvoor een alleenverkoopovereenkomst met be-perkingen zal ambiëren. Hetzelfde geldt trouwens voor een reeds ingevoerd artikel dat niet goed loopt.

In het geval van introductie van een (relatief) nieuw artikel lijkt de territoriale bescherming zinvol, zeker indien de handel de uitvoering en het risico van de introductie krijgt toebedeeld. Toebedeling aan de grote handelsonderneming lijkt een rationele gang van zaken. De alleenverkoopovereenkomst behoort dan over meer jaren te lopen en op voortijdige opzegging dient een vergoeding te staan wegens gederfde compensatie van aanloopkosten. Dat de distribuant voor deze werkzaamheden een permanente territoriale bescherming verkrijgt — of nog sterker dat een willekeurige opvolger die verkrijgt — lijkt anderzijds een overcompensatie voor bewezen diensten, die waarschijnlijk tot verstarring zal leiden.

Voorgaande beschouwingen vinden hun neerslag in schema A, waarin de hoofdletters duiden op een uitgesproken, de kleine letters op een geringer overwicht van de desbetreffende partner in de alleenverkoopovereenkomst. De gebruikte criteria die aan deze uitkomsten ten grondslag liggen hebben een gelijke wegingscoëfficiënt. Op de toelaatbaarheid van de weging wordt verder niet ingegaan.

Schema A geeft een vooralsnog theoretisch kader om de uit de onderhandelingsposities rationeel verklaarbare beperkingen op de zuivere alleenverkoopovereenkomst in te passen. Vervolgens zullen de omstandigheden vermeld in B III b, behalve de aan- of afwezigheid van taken en verplichtingen, ook hun omvang beïnvloeden. De producent staat sterker wanneer de alleenverkoopovereenkomst gebruikelijk is in de bedrijfstak, wanneer er veelal van éénjarige contracten gebruik wordt gemaakt en als er geen opzegvergoedingen worden gegeven. De handel staat in de tegenovergestelde gevallen gunstiger en ook als de markt als het ware een aanbodoverschot van ondernemers vertoont, die voor hun alleenverkoopovereenkomst geen afnemer weten te vinden.

Het zal duidelijk zijn dat de mogelijkheden die uit de verschillende combinaties van omstandigheden voortvloeien te talrijk zijn voor afzonderlijke vermelding.

³⁾ Het valt niet aan te nemen dat er volkomen monopolie-artikelen bestaan.

Voorlopig zij in dit artikel volstaan met het aangeven van de factoren die op de inhoud van een bepaalde alleenverkoopovereenkomst invloed kunnen uitoefenen.

Samenvatting en conclusie.

De alleenverkoopovereenkomst impliceert per definitie één beperking, nl. levering aan één afnemer (wederverkoper) per gebied.

Op de volgende punten is het karakter van de alleenverkoopovereenkomst discutabel:

1. De achterliggende gedachte dat een besparing op distributiekosten plaatsvindt is onjuist omdat, door de centralisering der produktie per producent, de distributie vanuit een centraal punt een gegeven is. Derhalve is de verdeling van de produktie naar de verschillende technische verkooppunten via een alleenverkoopovereenkomst een verplaatsing van distributiekosten naar een bestaande schakel in het distributieproces. Voor de alleenimporteur maken wij om voor de hand liggende redenen een uitzondering.

2. Deze schakel van de distributieketen betreft in concreto één der elkaar onderling beconcurrerende handelsondernemingen, die daardoor een relatieve voorkeurspositie kan innemen. In aanmerking genomen de extra verkoopinspanning die deze onderneming zich moet getroosten, is de voorkeurspositie gering.

3. Het stellen van het gezamenlijk belang van producent en van de alleenverkoper bij de afzet is een formulering, die zich niet uitsprekt over de richting, de mate en de verdeling van het belang.

Beperkende bepalingen in de alleenverkoopovereenkomst werken ten aanzien van de bedrijfsvoering van elk der partners. De argumentatie voor deze beperkingen is dat de alleenverkoper nog beter het gezamenlijk belang zal behartigen en daarvoor als tegenprestatie de kans op en het niveau van de eigen beloning meer zeker kan stellen. Ook deze medaille heeft haar keerzijde. Het lijkt dat de ratio der beperkingen in het bijzonder is gericht op de belangen van de producent, o.a. door risico-overdracht aan de handelaar. Deze verkrijgt daarvoor een monopoliepositie in het eigen rayon. Conclusies hieromtrent kunnen pas met zekerheid worden opgesteld na beschouwing van de kwantitatieve strekking der beperkingen, geplaatst in het kader van de reële produktie- en marktgegevens.

Vervolgens kan men zich afvragen waarom de handelaar zich in zijn vrijheid laat beknotten en tegelijkertijd extra risico's van de producent overneemt. Twee veronderstellingen zijn denkbaar. Ten eerste, de monopolie-achtige positie door de territoriale bescherming is voldoende lucratief; ten tweede, de handelaar is geen echte ondernemer meer en heeft zich laten plaatsen in een ondergeschiktheidsverhouding met een vrijwel gegarandeerd inkomen, zonder nochtans een dochteronderneming van de producent te worden ⁴⁾.

⁴⁾ C. Champaud spreekt van quasi verticale integratie in „La concession commerciale” („Revue Trimestrielle de droit commercial”, 1963, no. 16).

Wat de maatschappelijke consequenties van de beperkingen van de alleenverkoopovereenkomst betreft, kan worden gesteld dat deze beperkingen primair zijn aanvaard ten gunste van één of beide partners. Qua opzet zijn de maatschappelijke effecten geen doelstelling, doch gevolg.

Welke zijn die maatschappelijke effecten? Op het geval af zelf onvolledig te zijn, wordt op een drietal gewezen, t.w. de beïnvloeding van:

1. de doorzichtigheid van de markt;
2. de toetreding tot de markt;
3. de concurrentievoorwaarden.

De alleenverkoopovereenkomst en haar voorkomende beperkende bepalingen bezien op deze mogelijkheden, komen we tot onderstaande opstelling:

Invloed op van	doorzichtigheid der markt	toetreding tot de markt	concurrentievoorwaarden
alleenverkoopovereenk.	gunstig	neutraal	licht ongunstig
afnamegarantie	neutraal	ongunstig	ongunstig
assortimentsuitbr.	licht ongunstig	ongunstig	ongunstig
verbod voor conc.art.	gunstig	ongunstig	ongunstig
terr. bescherming	gunstig	zeer ongunstig	neutraal
beperking der afn. cat.	ongunstig	neutraal	ongunstig
prijsvoorschriften	gunstig	neutraal	ongunstig

De somming van deze effecten geeft aanleiding tot de conclusie dat vanuit de mededingingsproblematiek de verdergaande beperkingen op de alleenverkoopovereenkomst elk voor zich als ongewenst zijn te beschouwen. Cumulatie van deze beperkingen in een bepaalde overeenkomst versterkt nog de ongunstige werking.

Evenwel, uitgaande van de veronderstelling dat de maatschappelijke nadelen van beperkingen op de zuivere alleenverkoopovereenkomst groter geacht kunnen worden dan de individuele voordelen, kunnen er mogelijk omstandigheden zijn die in de verhouding tussen producent en zelfstandige handelaar toch pleiten voor één of meer der genoemde beperkende bepalingen. Het gevaar van deze bepalingen, die ogenschijnlijk op een gelijkgerichtheid der belangen tussen producent en distribuut betrekking hebben, ligt in het potentiële misbruik. Of de kans daarop aanwezig is, zal van geval tot geval moeten worden beoordeeld, waarbij vooral bezien dient te worden of de opnemng van deze bepalingen in een alleenverkoopovereenkomst een bijkomende prestatie is, die naar haar aard geen verband behoeft te houden met het onderwerp van de overeenkomst.

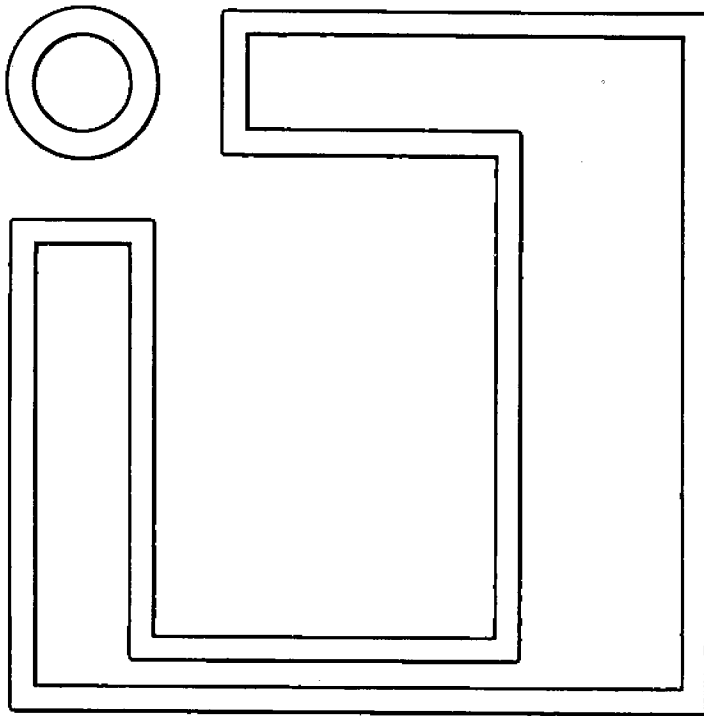
Voorts kunnen de beperkende bepalingen nog worden gezien als een logische ontwikkeling in de sfeer van de voortbrenging van gedifferentieerde eindprodukten; een sfeer die ongetwijfeld heeft bijgedragen tot verhoging van de welvaart.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

H. KRAAIJEVELD.

(I. M.)

IMMOFUND

Doelstelling

De N.V. Beheer- en Beleggingsmaatschappij Immofund heeft in de jaren 1962, 1963 en 1964 participaties van in totaal 3 Vastgoedbeleggingsfondsen Immofund resp. genaamd Immofund 1962, Immofund 1963 en Immofund 1964 A, doen uitgeven. De vorming van deze fondsen heeft ten doel beleggers in staat te stellen gezamenlijk een rechtstreeks belang bij onroerende goederen te verkrijgen.

Voor 1940 was het voor deze beleggers inzonderheid particulièrement mogelijk om met betrekkelijk weinig eigen kapitaal onroerend goed te verwerven. Heden ten dage worden nieuwe bouwwerken nagenoeg steeds in dusdanig grote complexen opgezet, dat aankoop voor kleinere beleggers vrijwel ondoenlijk is geworden. Via participaties in de Vastgoedbeleggingsfondsen Immofund kan thans evenwel weer de gewenste spreiding in de belegging van het vermogen worden aangebracht.

Als voordelen van een belegging in Immofund participaties kunnen worden genoemd:

- a. waardevast bezit;
- b. beheer van het onroerend goed door deskundigen;
- c. hoog rendement;
- d. snelle uitkering van de opbrengst.

Waardevast bezit

In de periode 1953/1963 bedroeg het percentage der jaarlijkse waardevermindering van de gulden $2\frac{1}{2}\%$, een percentage dat, op het eerste gezicht, misschien gering lijkt. In de genoemde 10 jaren heeft deze inflatie echter geresulteerd in een waardedaling van ons betaalmiddel met in totaal 23%. De prijzen stegen in deze periode met 30%. In 1964 alleen al kwam daar nog 6% bij.

Bij een voortgaande ontwaarding van de gulden met het bovenvermelde gemiddelde van $2\frac{1}{2}\%$ per jaar zal - naar verwachting - de waarde van de door Immofund aangekochte panden, na 10 jaar tot ca. 130% van de huidige zijn gestegen. Door de bij Immofund gevolgde wijze van financiering (t.w. maximaal 60% met hypothecaire leningen) wordt het effect ener prijsstijging van het onroerend goed voor de participanten nog extra geaccentueerd.

Bij het Vastgoedbeleggingsfonds Immofund 1962 is namelijk de houder van één participatiebewijs, economisch eigenaar van onroerend goed ter waarde van ruim f 2.000,-. Hiervan is f 1.000,- gefinancierd met het gestorte eigen kapitaal en het overige met hypothecaire leningen. Een prijsstijging van het onroerend goed met 30% betekent bij een gelijkblijvend bedrag der opgenomen hypothecaire leningen, een intrinsieke waardevermeerdering van 60% voor elke participatie.

De houder van één participatie Immofund 1963 is thans gerechtigd tot onroerende goederen ter waarde van circa f 1.700,-. Een prijsstijging van 30% voor onroerend goed verhoogt de intrinsieke waarde van die participaties met circa 50%.

Een participatie Immofund 1964 A, die thans ± f 1.600,- onroerend goed vertegenwoordigt, zal onder gelijke omstandigheden, circa 48% in waarde toenemen.

Ten aanzien van de fondsen 1963 en 1964 A zij opgemerkt dat binnen afzienbare tijd, verdere aankopen met behulp van hypothecaire leningen zullen volgen; Deze fondsen gaan dan in dezelfde situatie verkeren als fonds 1962.

Doordat een gedeelte van het aankoop-bedrag der onroerende goederen met hypothecaire leningen wordt gefinancierd, profiteren de houders van de betreffende participaties van

UITBREIDING VAN DE FONDSEN 1963 en 1964 A

In mei 1965 werd ten behoeve van Immofund 1963 aangekocht een complex te Roermond bestaande uit 5 winkels, 5 garages en 15 woningen voor een bedrag van f 872.500,—.

De totale kostprijs van de tot Immofund 1963 behorende onroerende goederen bedraagt thans f 17.600.000,—.

Bij een verdergaande waardevermindering van de gulden met $2\frac{1}{2}\%$ per jaar zal derhalve de waarde van een participatie Immofund 1963 een stijging ondergaan van ruim 50% in tien jaar.

Ten behoeve van Immofund 1964 A zijn aangekocht een complex winkels en kantoren te Rijswijk voor f 3.483.000,— en een flatgebouw met 76 woningen, 1 winkel en 14 garages te Vlaardingen voor f 4.131.000,—.

De totale waarde van de door Immofund 1964 A aangekochte objecten bedraagt thans f 21.285.000,—. Dit heeft tengevolge dat bij een voortgaande waardedaling van de gulden met $2\frac{1}{2}\%$ per jaar de intrinsieke waarde van een participatie Immofund 1964 A na 10 jaar is gestegen tot f 1.650,—.

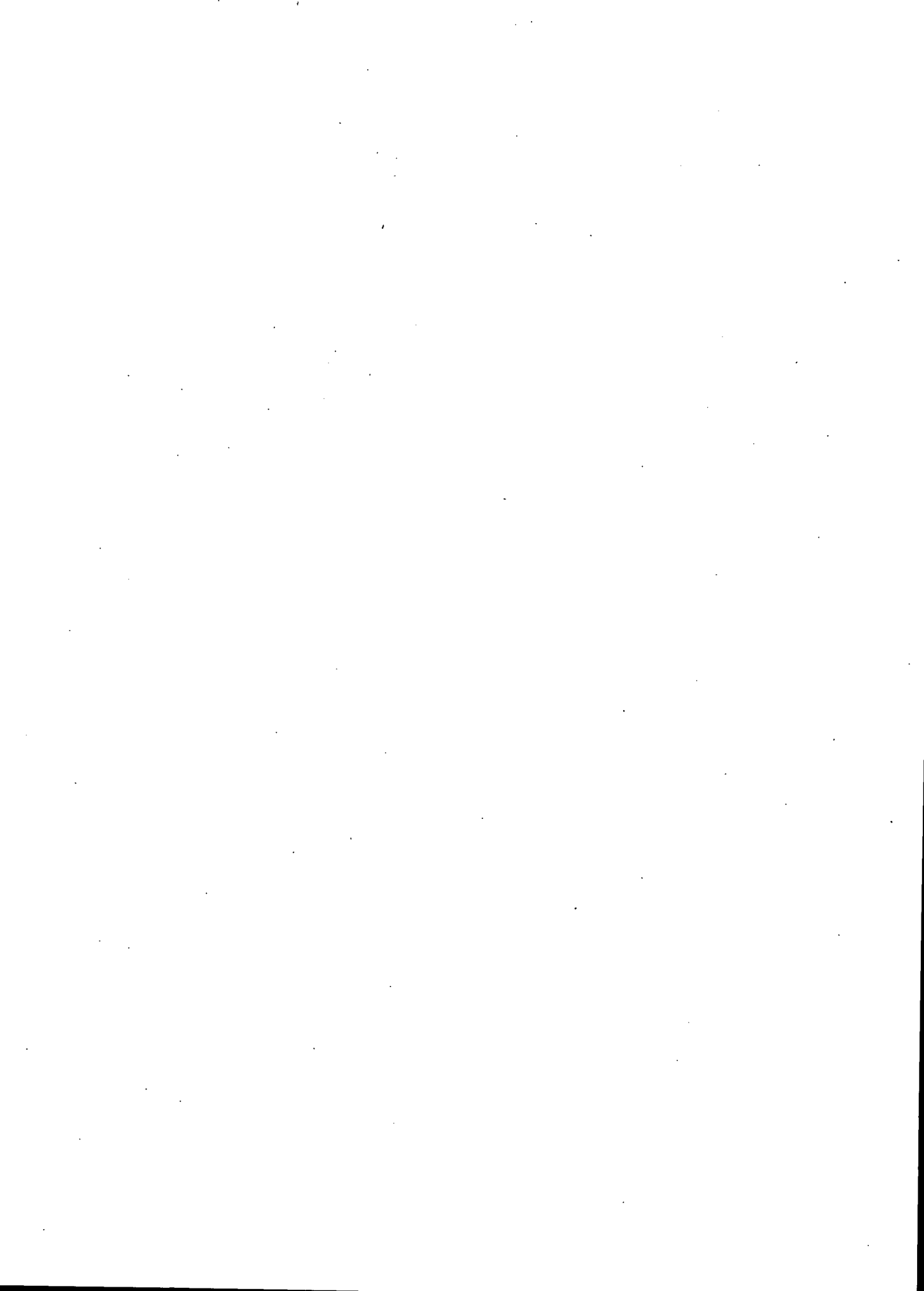
Naar schatting zal de uitkering over 1966 bedragen:

Immofund 1962	f 73,—
Immofund 1963	f 63,—
Immofund 1964 A	f 65,—

Inmiddels is medegedeeld dat per 1-1-1966 en per 1-1-1967 de huren met 10% zullen worden verhoogd. Hoewel niet alle panden van de fondsen van deze huurverhoging zullen profiteren, zal de uitkering daardoor belangrijk kunnen stijgen.

Participaties Immofund kunnen via alle commissionairs in effecten en alle banken worden aangekocht. Per 1 juni 1965 waren de prijzen voor Immofund 1962: f 1100,—; voor Immofund 1963: f 950,— en voor Immofund 1964 A: f 940,—.

Indien U prijs stelt op regelmatige toezending van gegevens betreffende Immofund gelieve U dit per briefkaart mede te delen aan Immofund, Teilingerstraat 49e, Rotterdam.

de omstandigheid dat zij, bij een voortgaande inflatie, niet alleen een waardevaste belegging bezitten, maar dat zij zich tevens eigenaar kunnen noemen van een beleggingspapier waarvan de intrinsieke waarde stijging de muntontwaarding zal overtreffen.

Beheer door deskundigen

De fondsen staan onder beheer van de N.V. Beheer- en Beleggingsmaatschappij Immofund, waarvan de directie deskundig is op het terrein van het onroerend goed.

De Raad van Bijstand, benoemd door de houders van participatiebewijzen, moet krachtens de voorwaarden van beheer- en bewaring vooraf toestemming geven tot de door de beheerder voorgestelde aan- en verkopen van onroerende goederen.

Hoog rendement

Bij de uitgifte van de participaties Immofund 1962 werd aangekondigd, dat de jaarlijkse uitkeringen op de participaties naar schatting circa f 63,- zouden bedragen. Tengevolge van de intussen reeds opgetreden stijging in de huuropbrengsten bedroeg de uitkering over 1964 reeds f 72,72.

Het laat zich wel aanzien dat de bij de emissie van participaties Immofund 1963 op f 58,20 geschatte opbrengst eveneens hoger zal uitkomen. Voor 1965 wordt ze geraamd op ± f 61,-. Een uitkering van f 58,- zal in 1965 mogelijk zijn voor de participaties Immofund 1964 A; de raming hiervan bedroeg destijds bij de uitgifte ca. f 56,40.

Behalve door de reeds opgetreden stijging der huuropbrengsten is de bevredigende ontwikkeling in de uitkeringen een gevolg van het feit, dat voor de Immofundfondsen uitsluitend nieuwe panden zijn aangekocht waardoor de onderhoudskosten voorshands laag zijn. Bovendien brengt de juridische structuur van de fondsen met zich dat geen reserveringen plaats vinden terwijl evenmin wordt afgeschreven. Een en ander komt de omvang van de uitkeringen ten goede.

De uitkeringen zijn slechts ten dele onderhevig aan Inkomstenbelasting. 15% van de bruto-huur, welke in de uitkering begrepen is, is namelijk fiscaal aftrekbaar.

Snelle uitkering

Jaarlijks in juli en december worden de exploitatieresultaten over de daaraan voorafgaande zes maandelijkse periodes aan participanten uitgekeerd.

Gesloten fondsen

Van de drie Immofundfondsen zijn alle te plaatsen 10.000 participaties uitgegeven. Uitgifte van nieuwe participaties vindt niet plaats. Daardoor blijft een direct verband bestaan tussen de intrinsieke waarde der uitgegeven participaties en de waarde stijging van de onroerende goederen. Verwatering van de fondsen is dus uitgesloten.

1996

Op 1 januari ~~1996~~ worden de fondsen geliquideerd. De onroerende goederen zullen alsdan worden verkocht waarna de netto-opbrengst (na aflossing der nog uitstaande hypotheek) aan participanten zal worden uitgekeerd.

VERLOOP INDEXCIJFERS

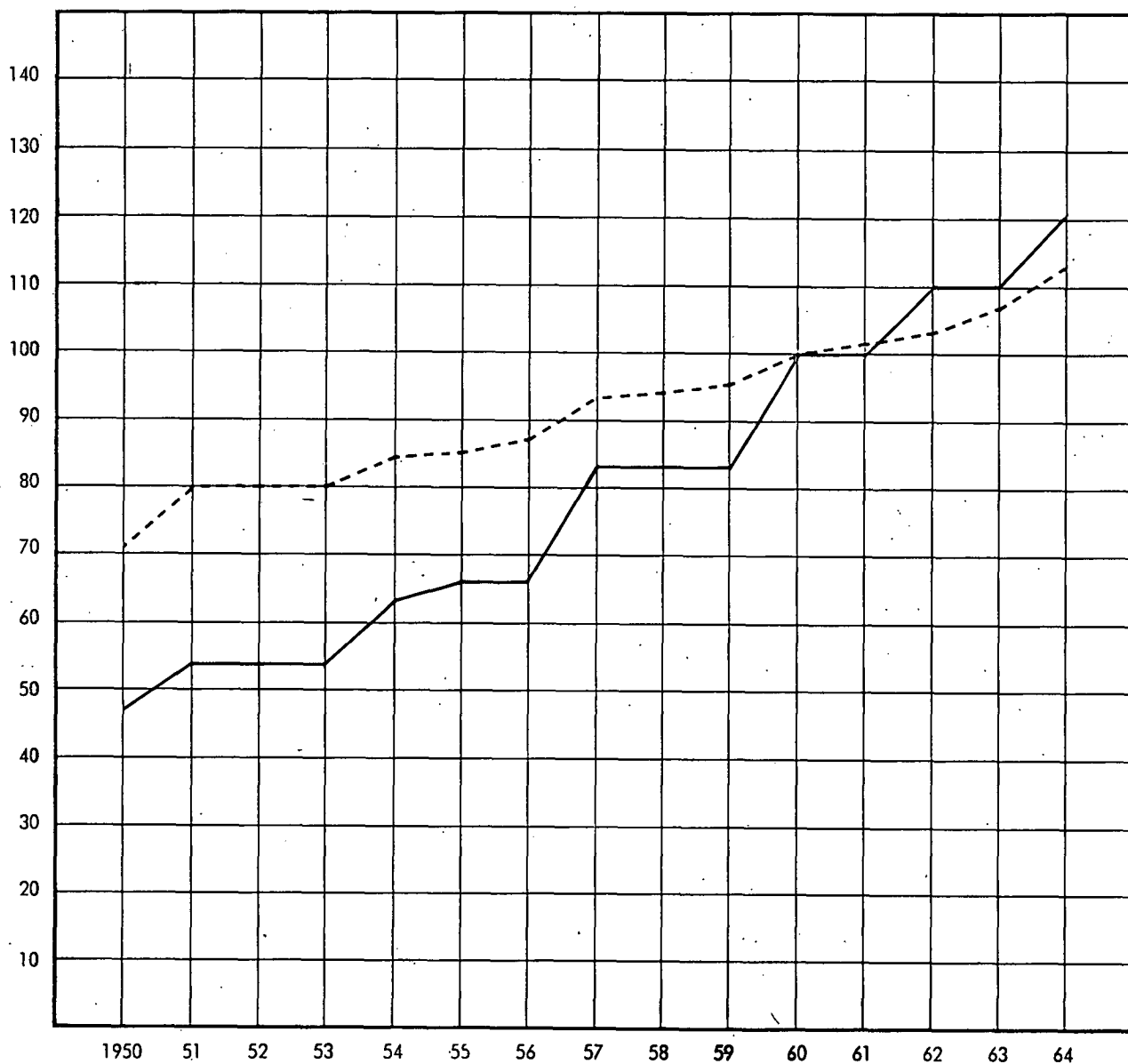
1. HUUR VAN VOOROORLOGSE WONINGEN

—————

2. KOSTEN VAN LEVENSONDERHOUD

- - - - -

1960 = 100.

In dit artikel worden de door het levensverzekeringbedrijf in de eerste helft van 1965 behaalde resultaten aan een beschouwing onderworpen. In deze periode is voor een lager bedrag aan nieuwe verzekeringen tot stand gekomen dan in de corresponderende tijd een jaar eerder (in 1964 hebben zich echter twee bijzondere omstandigheden voorgedaan, die in hoge mate produktiebevorderend hebben gewerkt). De premie-ontvangsten zijn met 13 pCt. gestegen. Dank zij stijgende premie-ontvangsten zijn levensverzekeringmaatschappijen in staat op beleggingsgebied een steeds grotere activiteit te ontplooiën. Hiervan heeft vooral het bedrijfsleven profijt getrokken. Ongeveer 90 pCt. van het door de levensverzekeringmaatschappijen belegde kapitaal bestaat uit spaarpremies (in totaal ca. f. 11,25 mrd.). Het spaartegoed bij handels- en spaarbanken bedroeg per 30 juni 1965 een totaal van f. 18,8 mrd. Uit deze vergelijking valt te concluderen dat ook het levensverzekeringbedrijf een belangrijke spaarfunctie vervult.

Levensverzekering (binnenland) in het eerste halfjaar 1965

Produktie.

De Voorlichtingscommissie uit het Levensverzekeringbedrijf te Utrecht heeft in haar kwartaalpublicatie „De Telstrook” enige voorlopige gegevens bekend gemaakt over de gang van zaken bij het levensverzekeringbedrijf gedurende het eerste halfjaar 1965. Daaruit blijkt, dat in deze periode bij de gezamenlijke binnen- en buitenlandse maatschappijen voor een lager bedrag aan nieuwe verzekeringen is tot stand gekomen dan in de corresponderende tijd een jaar eerder. De nieuwe in het tijdvak januari tot en met juni gecontracteerde verzekeringen vertegenwoordigen een totaal bedrag van f. 4.345 mln., terwijl het eerste halfjaar van 1964 kon worden afgesloten met een produktie van f. 4.455 mln.

Het zou echter voorbarig zijn uit deze teruggang te concluderen, dat de groeiëracht van de levensverzekering is verzwakt. Er hebben zich namelijk in 1964 twee bijzondere omstandigheden voorgedaan, die in hoge mate produktiebevorderend hebben gewerkt. In het begin van het jaar was het de befaamde loonexplosie, die haar invloed heeft doen gelden. Zij had tot gevolg, dat op ruime schaal een aanpassing van bestaande — en nieuwe — pensioenregelingen aan het sterk verhoogde loonpeil heeft plaatsgevonden, in hoofdzaak ten aanzien van de categorie renteverzekeringen. Tegen het midden van het jaar vormde het voornemen van de wetgever, in de nieuwe wet op de inkomstenbelasting kapitaalverzekeringen met lijfrenteclausule bij declusulering een minder gunstige behandeling te verschaffen, de directe aanleiding tot het ontstaan van een produktiegolf in de sector kapitaalverzekeringen. Aangezien de oude regeling zou blijven gelden voor posten vóór 1 juli 1964 tot stand gekomen, hebben zeer velen nog in de maand juni een kapitaalverzekering met lijfrenteclausule gesloten. In veel gevallen is daarbij de keuze gevallen op verzekeringen volgens het ideaaltarief, wat voor de produktietelling naar twee kanten een gunstig gevolg had: het bedrag van het verzekerde kapitaal is in de rubriek „kapitaalverzekeringen” meegeteld, het bedrag van de medeverzekerde rente is, na zoals te doen gebruikelijk met 10 vermenigvuldigd te zijn, bij de produktie „renteverzekeringen” gevoegd.

Achterwege blijven van deze of soortgelijke, de produktie stimulerende, factoren verklaart, dat de toevoer aan nieuwe verzekeringen bij die van het vorig jaar is achtergebleven. Of dit aan het einde van het jaar nog het geval zal zijn, valt vooralsnog moeilijk te beoordelen. Waarschijnlijk zal de maand december de doorslag moeten geven. De traditie wil, dat vooral in deze laatste maand heel veel verzekeringen uit fiscale overwegingen worden gesloten. Ditmaal zullen belanghebbenden — voor het eerst — kunnen profiteren van de met ingang van 1 januari 1965 tot f. 5.000 verhoogde premieaftrek voor lijfrentepremiën. Of van deze faciliteit in zulk een mate zal worden gebruik gemaakt, dat daaruit een produktiepiek van formaat zal voortvloeien, moet de tijd leren.

Van het produktiebeloop in de eerste helft van 1965 in vergelijking tot 1964 geeft tabel 1 een overzicht.

TABEL 1.

Produktiebeloop eerste halfjaar 1964 en 1965
(in miljoenen guldens)

Periode	1964	1965	Vershil (1965 t.o.v. 1964)
januari	578,1	612,8	+ 34,7
februari	719,0	741,2	+ 22,2
maart	727,3	770,1	+ 42,8
1e kwartaal	2.024,4	2.124,1	+ 99,7
april	843,0	733,4	— 109,6
mei	704,6	762,9	+ 58,3
juni	883,0	724,7	— 158,3
2e kwartaal	2.430,6	2.221,0	— 209,6
Totaal eerste halfjaar	4.455,0	4.345,1	— 109,9

Bezien wij aan de hand van de in tabel 2 opgenomen cijfers de produktie-ontwikkeling per afzonderlijke branche, dan blijkt, dat, evenals vorig jaar, ook ditmaal meer dan de helft van de tot stand gekomen polissen uit renteverzekeringen bestaat, d.w.z. uit verzekeringsvormen, die de verzekerden resp. hun nabestaanden uitzicht bieden op een periodiek inkomen. Een voornaam gedeelte van deze renteverzekeringen omvat in de verhouding werkgever-werknemer bij het levensverzekeringbedrijf ondergebrachte pensioenvoorzieningen. Het

valt op, dat ondanks de zich in juni geopenbaarde hausse in kapitaalverzekeringen met lijfrenteclausule de produktie niettemin onder die van vorig jaar is gebleven. Dit moet goeddeels toegeschreven worden aan het feit, dat de administratieve verwerking van de in juni afgesloten verzekeringen pas nadien heeft kunnen plaatsvinden. Zo staat voor juli 1964 een produktie aan kapitaalverzekeringen van f. 507,7 mln. genoteerd tegen f. 332 mln. in dezelfde maand van dit jaar. Voor augustus luiden de cijfers: 1964 f. 430,4 mln., 1965 f. 318,6 mln.

Bij de volksverzekering is ten opzichte van het vorige jaar een toeneming in de produktie in het eerste halfjaar te constateren (f. 196,8 mln. in 1964, f. 213,7 mln. thans). In deze sector heeft het fiscale motief dat medio 1964 de stoot gaf tot een sterk verhoogde vraag naar verzekeringen, niet meegespeeld.

TABEL 2. *Produktie per branche*
(eerste halfjaar)

Branche	1964	1965	Verschil 1965 t.o.v. 1964	1964	1965
				(in procenten van het totaal)	
a. kapitaalverzekering.	1.970,5	1.910,0	— 60,5	44,2	43,9
b. renteverzekering	2.287,8	2.221,4	— 66,4	51,4	51,1
c. volksverzekering	196,7	213,7	+ 17,0	4,4	5,0
totaal	4.455,0	4.345,1	— 109,9	100	100

Premie-ontvangsten.

In de eerste zes maanden van 1965 werd f. 90,3 mln. meer aan premien en koopsommen bij het levensverzekeringbedrijf gestort dan in dezelfde tijd een jaar eerder. De totale premie-ontvangst is met 13 pCt. gestegen: deze nam toe van f. 695,2 mln. tot f. 785,5 mln. Het premie-inkomen van de levensverzekeringmaatschappijen is niet uitsluitend uit de gezinsinkomens afkomstig. Ten dele betreft het premien, die via bedrijven en instellingen, welke ten behoeve van hun medewerkers collectieve pensioenregelingen in het leven hebben geroepen, hun weg naar de levensverzekeringmaatschappijen hebben gevonden. Dank zij stijgende premie-ontvangsten zijn levensverzekeringmaatschappijen in staat op beleggingsgebied een steeds grotere activiteit te ontplooiën.

TABEL 3. *Premie-ontvangsten a)*
(in miljoenen guldens)

Jaar	Premie-inkomen eerste halfjaar	Stijging t.o.v. een jaar eerder
1961	500,8	25,8
1962	573,6	72,8
1963	617,1	33,5
1964	695,2	78,1
1965	785,5	90,3

a) Uitsluitend op hier te lande van kracht zijnde polissen.

Uitkeringen.

De maatschappijen hebben in het eerste halfjaar 1965 in totaal f. 200 mln. uitbetaald, voor ruim de helft (53,9 pCt.) bestaande uit bedragen, die in de vorm van uitkeringen ineens beschikbaar kwamen, terwijl het overige gedeelte (46,1 pCt.) betrekking had op allerlei soorten periodieke uitkeringen, zoals pensioenen en lijfrenten, en voorts opvoedings-, ideaal- en studierenten. Het to-

taalbedrag der uitkeringen lag in 1965 in dezelfde orde van grootte als vorig jaar.

TABEL 4.

Uitkeringen aan polishouders en begunstigen

Uitkeringen eerste halfjaar	1964		1965	
	in miljoenen guldens	in pCt.	in miljoenen guldens	in pCt.
wegens overlijden ...	35,3	17,6	38,3	19,1
op de afloopdata ...	80,5	40,2	69,7	34,8
aan diverse renten ...	84,6	42,2	92,2	46,1
totaal	200,4	100	200,1	100

De betekenis van de risicodekking, die de levensverzekeringmaatschappijen haar polishouders verschaffen, wordt geïllustreerd door het feit, dat in het tijdvak januari tot en met juni 1965 van 1.872 polissen de verzekerde bedragen opeisbaar werden op grond van het overlijden van de verzekerden binnen twee jaar nadat die polissen tot stand waren gekomen. Op die polissen is aan premien f. 460.334 ontvangen, waartegenover een uitkeringsplicht stond van f. 4,7 mln. of *ruim 10 maal het premie-inkomen*.

TABEL 5.

Door overlijden binnen twee jaar vervallen polissen

Eerste helft van	Aantal polissen	Premie-ontvangst in guldens	Uitkeringen in guldens
1961	1.820	223.021	3.033.658
1962	1.853	282.288	4.187.734
1963	1.816	222.651	3.760.382
1964	1.833	346.908	4.741.409
1965	1.872	460.334	4.686.034

Beleggingen.

Door een netto toeneming van rond f. 640 mln. is het belegde vermogen van de levensverzekeringmaatschappijen van f. 11,9 mrd. per 31 december 1964 tot f. 12,5 mrd. medio 1965 gestegen. Van dit beleggingstotaal heeft ongeveer 60 pCt. of f. 7,5 mrd. betrekking op kredietverstrekking aan de overheid en het bedrijfsleven. Deze beide ontvangen het geld in hoofdzaak in de vorm van onderhandse leningen, die per 30 juni 1965 met ongeveer f. 6 mrd. 47,9 pCt. van alle beleggingen uitmaakten. De resterende f. 1,5 mrd. is uitgezet in obligaties, inschrijvingen grootboek en schuldregisters, alsmede in aandelen.

De laatste jaren worden door de levensverzekeringmaatschappijen in toenemende mate financieringsmiddelen ter beschikking van het particuliere bedrijfsleven gesteld. In vergelijking tot de situatie 15 jaar geleden is het bedrag van de ter leen verstrekte bedragen verzevoudigd. Ten aanzien van de overheid heeft zich het tegenovergestelde voorgedaan. In de oorlogs- en de eerste naoorlogse jaren was het aan de overheid verstrekte krediet opgelopen tot bijna 75 pCt. van alle beleggingen, grotendeels als gevolg van de toentertijd beperkte beleggingsmogelijkheden en de grote geldbehoefte van de overheid. Nu bedraagt het niet meer dan 30 pCt. Kredieten aan overheid en bedrijfsleven liggen thans op ongeveer gelijke hoogte. Van de in de loop der jaren plaats gehad hebbende verschuiving in de bestemming van de door de levensverzekeringmaatschappijen te beleggen gelden heeft vooral het bedrijfsleven profijt getrokken. Dat de kredietverlening in deze sec-

tor in de verstreken 20 jaar van groeiende betekenis is geweest, toont onderstaand overzicht aan.

TABEL 6. *Financiering bedrijfsleven door levensverzekeringmaatschappijen*

	in miljoenen gulden	in pCt. van alle beleggingen
1945	89,6	4,0
1950	590,5	16,6
1955	977,0	17,0
1960	2.061,4	23,4
medio 1965 a)	3.600,0	20,0

a) Voorlopige cijfers.

Een groot gedeelte van het aan de overheid geleende geld is direct of indirect aan de woningbouw ten goede gekomen. Maar daarnaast draagt het levensverzekeringbedrijf nog op twee andere manieren tot de financiering van de woningbouw e.d. bij. In de eerste plaats door middel van hypothecaire leningen, die medio 1965 met een totaal van bijna f. 3,5 mrd. de tweede belangrijke beleggingspost vormden. In de tweede plaats doordat de maatschappijen zelf woningen, winkels, kantoorgebouwen e.d. laten bouwen. De „vaste eigendommen” — waartoe ook landerijen behoren — van het levensverzekeringbedrijf hadden midden 1965 een waarde van ruim f. 1 mrd.

De samenstelling van de beleggingsportefeuille en de mutaties, die in de periode 31 december 1964-30 juni 1965 hebben plaats gevonden, blijken uit tabel 7.

TABEL 7. *Belegd kapitaal*

	Balanswaarde		Stijging/daling	In procenten	
	per 31-12-'64	per 30-6-'65		per 31-12-'64	per 30-6-'65
	(in miljoenen gulden)				
Vaste eigendommen.	996	1.098	+ 102	8,4	8,7
Hypotheekleningen	3.265	3.459	+ 194	27,6	27,7
Effecten	891	911	+ 20	7,5	7,3
Leningen op schuldbekentenis	5.702	5.978	+ 276	48,1	47,9
Inschr. grootboek en Schuldreg.	596	568	- 28	5,0	4,6
Polisbeleningen	84	84	—	0,7	0,7
Overige beleggingen.	320	396	+ 76	2,7	3,1
Totaal	11.854	12.494	+ 640	100	100

Van de premien, die door de verzekerden worden betaald, moet een aanzienlijk deel worden belegd om de toekomstige uitkeringen te kunnen garanderen. Ongeveer 90 pCt. van het door de levensverzekeringmaatschappijen belegde kapitaal bestaat uit deze belegde spaarpremies, een totaal van omstreeks f. 11,25 mrd. vormende. Dit bedrag is te beschouwen als het spaartegoed van de gezamenlijke polishouders en is derhalve te vergelijken met de spaartegoeden bij spaar- en handelsbanken. Deze wezen per 30 juni 1965 een totaal van f. 18,8 mrd. aan, waaruit valt te concluderen, dat naast de specifieke spaarinstellingen ook het levensverzekeringbedrijf in onze volkshuishouding een belangrijke spaarfunctie vervult.

Rotterdam.

J. B. BOOIJ.

Surinaamse kanttekeningen

Aanleiding tot het hervatten van deze kanttekeningen¹⁾ — thans op een afstand — waren, behalve de afwezigheid van een opvolger ter plaatse, het recente Koninklijke bezoek aan Suriname en bovendien het verschijnen van de voorlopige jaarcijfers over 1964 van de in- en uitvoer van dat land. Uiteraard kan op een afstand van ruim 8.000 km geen verslaggeving worden gegeven op dezelfde wijze als destijds, doch het zeer bruikbare materiaal, dat regelmatig wordt gepubliceerd door het Algemeen Statistiek Bureau Suriname, biedt een goede grondslag voor het releveren van de economische feiten in dat land. Zulks ter aanvulling van de in Nederland meer bekende publikaties over toekomstplannen. Deze plannen hebben in het algemeen de neiging de nadruk te leggen op de wenselijkheden voor de toekomst en op de planfinanciering, waartegenover deze kanttekeningen zich bij voorkeur uitsluitend op de werkelijkheid willen blijven baseren.

De ontwikkeling van de buitenlandse handel was sedert 1962 als volgt²⁾:

¹⁾ De heer G. C. A. Mulder, B.Sc., Ps.D., sloot zijn kroniek af in „E.-S.B.” van 28 augustus 1963 in verband met zijn vertrek uit Suriname. Red.

²⁾ De statistische cijfers in deze kanttekening zijn alle ontleend aan publikaties van het A.B.S.

Buitenlandse handel

	1962	1963	1964
Invoer, totaal in Sf. 1.000 c.i.f.	103.013	110.246	152.156
Uitvoer, in Sf. 1.000 f.o.b.:			
bauxiet	61.618	66.113	72.621
agrarische produkten	8.880	10.805	6.744
triplex en spaanplaten	5.130	6.295	6.343
overige uitvoer	2.641	2.966	2.995
Subtotaal	78.269	86.179	88.703
Wederuitvoer	749	1.305	1.307
Totaal	79.018	87.484	90.010
Tekort op handelsbalans	23.095	22.762	62.146

De zeer belangrijk hogere invoer in 1964 vond vrijwel geheel plaats in de tariefgroepen 73, 84 en 85 (ijzer en staal en machines), die tezamen stegen van Sf. 28,5 mln. in 1963 tot Sf. 63,9 mln. in 1964. Voor het grootste deel is dit een gevolg van de bouw van de dam en de aluminiumsmelterij nabij Afobakka. Het in bedrijf stellen van deze smelterij zal in de komende jaren een belangrijke wijziging brengen zowel in de samenstelling als in het totaal van het Surinaamse uitvoerpakket. Het is niet onmogelijk dat, wanneer de consumptieve invoer binnen redelijke banen wordt gehouden, op den duur het jaarlijkse tekort op de handelsbalans geheel of grotendeels verdwijnt. Dit zou kunnen, wanneer de meerwaarde van het uitgevoerde aluminium ten opzichte

van de thans uitgevoerde bauxiet ongeveer Sf. 20 mln. per jaar bedraagt.

Van de overige uitvoerposten valt, op de geleidelijk stijgende uitvoer van triplex en spaanplaten na, weinig goeds te zeggen. In de agrarische sector was de suiker een uitschieter in 1963. In 1964 ging de onverwachte stijging van Sf. 1¼ mln. weer meer dan teniet. De export van citrus en citrusprodukten bleef per saldo gelijk. In 1963 verwachtten velen gouden bergen van de juist in bedrijf gestelde sappenfabriek; in 1964 was de waardevermeerdering van het exportprodukt Sf. 0,3 mln. Financieel werd het echter een drama: de fabriek ging voor onbepaalde tijd dicht, wat binnen twee jaar een stapel roest betekent. De slechte rijstogst in 1964 deed de deur dicht, waarmede dat jaar een van de slechtste jaren sedert 1950 werd. Koffie en cacao, eens belangrijke ondernemingsprodukten, hebben nog maar weinig betekenis voor het land. Verschillende omstandigheden leidden ertoe, dat in de loop van de laatste twintig jaar de belangstelling van landbouwondernemers voor Suriname steeds geringer werd. In de afgelopen twee jaar trokken ook de Nederlandsche Handel Maatschappij en Jamin zich terug. Zou dit een nieuw bewijs zijn van de stelling, dat waar het ondernemersinitiatief wegblijft er ook voor welvaartsplannen met overheids-gelden geen kans voor succes is?

Gedurende de afgelopen twintig jaren werden honderden miljoenen guldens door middel van Nederlandse overheidskanalen in de Surinaamse landbouw gepompt en momenteel is men op agrarisch gebied vrijwel even ver als toen men begon. Het enige nieuwe grootbedrijf, de Wageningse rijstpolder, is, hoe het technische resultaat ook mag zijn, een financieel zorgkind. De overige ondernemingslandbouw is bijna verdwenen en de aanleg van nieuwe bevolkingsspolders heeft een verschuiving veroorzaakt zonder belangrijke produktievergroting, daar de landbouwers hun bestaande gronden abandonneerden om naar de nieuwe polders te trekken. Het feitelijk in gebruik zijnde areaal bleef daardoor gelijk. Het is daarom aan te bevelen, de kostbare agrarische ontwikkelingsplannen aan een nieuwe evaluatie te onderwerpen. Het is zeer goed mogelijk, dat dan de conclusie moet worden getrokken, dat het beter is de beschikbare ontwikkelingsgelden niet meer voor de agrarische sector te gebruiken, maar de vrijkomende bedragen te besteden voor een intensivering van de nijverheidsbevordering, met inbegrip van de daarvoor nodige infrastructurale werken. De mijnbouw zal een dergelijke steun niet nodig hebben: voor die sector is de belangstelling van ondernemers groot genoeg, een belangstelling die slechts door remmende overheidsmaatregelen van daden kan worden afgehouden.

De produktie vertoont in het algemeen een opgaande lijn:

Produktie

Produkt	Eenheid	1962	1963	1964
Bauxiet	1.000 metr. tonnen	3.297	3.508	3.993
Goud	1.000 gr.	81	110	256
Balata	1.000 kg	125	70	71
Triplex	1.000 m ³	17	18	18
Spaanplaten	1.000 m ³	18	20	24
Veevoeder	1.000 kg	3.174	4.458	4.740
Bier en stout	hl.	28.940	39.210	43.920
Frisdranken	index, 1954 = 100	263 a)	243	220
Melk	ontvangen 1.000 l.	5.055 a)	5.010	5.494
Spijsolie	1.000 l.	2.360 a)	2.730	3.000
Boter	1.000 kg	—	50	76

a) Verbeterd cijfer (zie „E.-S.B.” van 29 mei 1963).

De mechanisering van het goudbedrijf aan Marowijen en Lema blijkt inderdaad tot produktievergroting te hebben geleid. Bier en stout zijn aan de winnende hand ten koste van de frisdranken. De overige industrieën blijken zich regelmatig te ontwikkelen met als uitzondering het balatabedrijf, dat zo te zien door structurele veranderingen op den duur wel zal moeten verdwijnen. De industriële opleving komt bovendien tot uitdrukking in de stijgende produktiecijfers voor elektriciteit, gas, water, acetyleen en zuurstof. Het produceren van citrussappen bleef mislukken. Behalve de zwakke financiële basis speelden hier onjuiste vooronderstellingen bij de agrarische bedrijfsplanning een rol. Over de produktie van de nieuwe margarinefabriek publiceerde het A.B.S. geen gegevens.

Het scheepvaartverkeer ontwikkelde zich goed:

Binnengekomen schepen	1963		1964		6 mnd. 1965	
	aantal	1.000 BRT	aantal	1.000 BRT	aantal	1.000 BRT
Totaal	1.765	3.749	1.620	4.492	819	2.378
w.v. vlag:						
Nederlandse	207	793	287	963	130	415
Surinaamse	324	81	322	70	217	44
Braziliaanse	551	27	303	21	99	4
Liberiaanse	296	1.706	322	2.010	152	1.126
Britse	131	171	122	205	56	77
Noorse	71	305	93	519	62	356

De helft der binnengekomen tonnage komt voor rekening van Liberiaanse bauxietschepen. Nederland (K.N.S.M.) heeft ongeveer 20 pCt. van de tonnage behouden, hoofdzakelijk voor invoer van stukgoederen en voor uitvoer van houtprodukten, rijst en speciale bauxietzendingen. De Braziliaanse schoenervaart neemt in importantie af naarmate het aanbod door middel van de normale handelskanalen beter aan de vraag kan voldoen. De op deze schoenervaart gebaseerde doorvoerhandel is thans minder belangrijk dan in de jaren vijftig.

Het binnenlandse wegverkeer neemt nog steeds toe en maakt een dankbaar gebruik van de vele nieuwe wegen in de periferie van Paramaribo. De verder afgelegen trajecten van o.a. de oost-west-verbinding hebben echter nog een te geringe verkeersintensiteit om in de huidige situatie als rendabel te kunnen worden beschouwd.

Motorrijtuigen op de openbare weg

(excl. militaire)

Aantallen	1962	1963	1964
Personenauto's	5.675	6.283	6.824
Vrachtauto's	1.282	1.372	1.418
Autobussen	180	197	255
Trekkers en spec. voertuigen	324	321	327
Motorrijwielen en scooters	845	1.036	1.214
Bromfietzen	11.782	12.968	13.589

Het blijkt dat de sterk verhoogde invoerrechten en rechten op benzine uiteindelijk geen remmende invloed hebben gehad. In 1964 werden 1.951 zijden bromfietzen ingevoerd, waarvan 70 pCt. Zündapp, 9 pCt. Magneet en 5 pCt. Solex; de overige 16 pCt. was over een twintigtal merken verdeeld. Bij de auto's is de merkvoorliefde minder groot. Van de 1.022 ingevoerde personenauto's was 19 pCt. Ford, 17 pCt. Volkswagen, 12 pCt. General Motor (zonder Opel), 9 pCt. Opel en 8 pCt. British Motor Co. De overige 35 pCt. was verdeeld over een dertigtal merken.

De financiële en monetaire situatie kan worden beoordeeld aan de hand van de volgende cijfers:

	ultimo 1962	ultimo 1963	ultimo 1964
(in Sf. 1.000)			
Geldhoeveelheid:			
chartaal	23.688	26.306	27.077
rekening-courantsaldi	16.086	22.993	23.705
termijn- en spaarrek.	12.589	14.913	18.140
totaal	52.363	64.212	68.922
Balans-totalen vier grote banken...	45.581	54.201	59.319
Goud en deviezen Centrale Bank ..	32.357	38.600	48.150

Indexcijfers detailhandelsprijzen te Paramaribo

Prijzen van goederen van	2e kwart. 1963	2e kwart. 1964	2e kwart. 1965
(1953 = 100)			
Surinaamse oorsprong	128	158	147
Buitenlandse oorsprong	110	112	114
Totaal	120	138	132

De ontwikkeling die uit deze cijfers spreekt past redelijk in het beeld van de gehele westerse wereld. Echter zij erop gewezen, dat de omvang van de geldhoeveelheid en die van het deviezenbezit in feite nog steeds worden bepaald door de omvang van de ontwikkelingshulp. Met deze hulp staat en valt de bestaande monetaire stabiliteit. Het enige punt dat direct zorg baart, is het prijspeil van de binnenlandse goederen. Hoewel het tweede kwartaal van 1965 gunstiger was dan dat van verleden jaar, dient het verloop nauwlettend te worden gevolgd. De te grote gemiddelde stijging komt in hoofdzaak voor rekening van de binnenlandse levensmiddelen. De gevolgen hiervan voor het loonpeil zouden wel eens kunnen culminereren in het zich „uit-de-markt-prijzen” van alle Surinaamse uitvoergoederen op ertsen na. In 1965 bereikte de binnenlandse rijstprijs het hoogste punt sedert de aanvang van de berekening van de prijsindex.

Met de werkgelegenheid is het nog steeds niet rooskleurig gesteld. De mijnbouw vraagt te weinig handen, de industrie moet nog tot ontwikkeling komen en aan de andere kant schreeuwt de landbouw om (seizoen)arbeiders, maar de lonen zijn te onaantrekkelijk voor de stedelijke arbeidsreserve om daarop te reageren. Het gevolg is, dat de emigratie haast beangstigende vormen begint aan te nemen, waarbij vooral Nederland een magische aantrekkingskracht heeft.

De jaarstatistiek van het reizigersverkeer geeft voor 1964 het volgende beeld:

	Aangekomen	Vertrokken
Surinamers	1.516	5.470
Nederlanders	1.000	2.386
Britten en Amerikanen	3.568	3.710
Overigen	2.320	2.596
Totaal	8.404	14.162

De Britten en Amerikanen zijn hoofdzakelijk vakantiegangers en tijdelijke werknemers, doch de Surina-

mers en Nederlanders komen en gaan om te werken. Een vertrek van 5.000 mensen in één jaar op een bevoelingsbevolking van 80.000 personen is bijzonder veel. De vraag blijft, welk door de gehele bevolking aanvaard project hiervoor een oplossing zal kunnen bieden.

's-Gravenhage.

G. C. A. MULDER, B. Sc., Ps. D.

BOEKBESPREKINGEN

Prof. J. E. Meade: The Stationary Economy. „Being Volume One of A Principles of Political Economy”. George Allen and Unwin Ltd., Londen 1965, 238 blz., 35s. net.

Er was een tijd waarin een economisch handboek dat zichzelf respecteerde, zich wel aandiende als een „Principles of ...” (Malthus, 1820 — Mill, 1848 — Marshall, 1890). Voor hen die een bepaald deel van de dogmehistorie der economie bestuderen, was dat welhaast een „goede oude tijd”, die het memoriseren van titels van boeken bijzonder gemakkelijk maakte. Maar, gelijk bekend, de tijden veranderen en daarmee de titels en de inhoud der boeken, die meer en meer de kant uitgingen van specialistische monografieën. De economie viel ten prooi aan een soort van „salami-behandeling”, pluriformiteit werd al wat de klok sloeg en de steen der wijzen leek voorgoed zoekgeraakt. Voor hedendaagse economen is de vraag „It is all in ..... what?” slechts via een meerkoppig antwoord te benaderen. Nu, anno 1965, verschijnt er een boek van de toch reeds vruchtbaar gebleken auteur Meade, dat zich aandient als het eerste deel van een ... „Principles of Political Economy” (!). De eersteling van deze veelomvattende conceptie zal, volgens het plan van Meade, gevolgd worden door twee, maar wie weet, door vier opeenvolgende geesteskinderen. Daarmee zou dan het moderne economische schaap met vijf poten voltooid zijn. Zal men alsdan kunnen zeggen: „Eureka! It is all in Meade”?

Te oordelen naar dit eerste deel ziet het er naar uit dat zulks niet ondenkbaar is. Het deel dat thans ter tafel ligt is getiteld: „The Stationary Economy”. In de visie van de schrijver behandelt het slechts een klein en a.h.w. prealabel gedeelte van het geheel dat hem voor ogen zweeft. Het handelt over economische modellen, die zo gepreconditioneerd zijn, dat er bijv. volledige concurrentie heerst, dat men afziet van het bestaan van kapitaalgoederen, dat behoeften der consumenten, stand der techniek en bevolking gegeven zijn. Dit deel moet gevolgd worden door een tweede: „Capital, Growth and Fluctuations”, een derde: „Beyond Competition” en, ijs en weder dienende, door een vierde en vijfde, resp. over het relateren van „important acts of economic po-

(I.M.)

DE VRIES ROBBÉ & Co. N.V.

licity simultaneously to the influences stressed in each of the first three volumes" en over „the ‚international' relationships between the independently formed policies of separate ‚national' authorities".

In de inleiding van het eerste deel van dit ambitieuze programma zegt Meade het volgende: „There is thus a crying need for attempts to translate, as far as this can be done, precise mathematical results into less technical terms and to relate *all* ¹⁾ the branches of economic analysis to *each other* ¹⁾. There is a place now for the modern equivalent of the old Political Economist, namely the worker who, in the interests of those whose task it is to apply economic theory in policy decisions, *specializes in generalization* ¹⁾. The present work is designed to make a contribution of this kind" (blz. 8). Een credo, dat, gegeven het kaliber van het onderhavige eerste deel, reikhalzend uit doet zien naar de rest van de drieling (of vijfling).

Het wordt tijd „The Stationary Economy" wat nader in ogenschouw te nemen. Als een rode draad loopt door de 15 hoofdstukken de vraag naar het al of niet efficiënt werken van resp. een vrije ruilverkeersmaatschappij en een centraal geleide economie en de invloed die maatregelen van economische politiek daarop uitoefenen. De eerste 12 hoofdstukken concentreren zich op het „laissez faire"-systeem, waarbij op unieke wijze gebruik gemaakt wordt van de indifferentiecurve-analyse in de ruime zin des woords ²⁾. Indien men nu maar niet concludeert dat hier wel weer sprake zal zijn van „nóg een boek vol dingen die je al wist". De wijze waarop hier, volkomen evenwichtig en uitgebalanceerd, geëxerceerd wordt, is een welhaast klassiek voorbeeld van het „rasonieren am Modell" ³⁾ en ook de meest verwerende liefhebber komt ruimschoots aan zijn trekken. Voor men aan het einde van deze hoofdstukken is gekomen, hebben, om maar een greep te doen, indifferentiecurven, inkomensconsumptiecurven, ruilvoeten, transformatiecurven, isoquanten, technische efficiënten enz. hun intrede gedaan in de economische arena, en zijn deze geplaatst in een verband en op een manier, die de toeschouwer onwillekeurig doet denken dat hij nú pas begrijpt waartoe het circus van al deze zaken in feite dient. Hij had het altijd wel gedacht, maar nú ziet hij het pas: het vormt een eenheid en het gave bouwwerk staat vóór hem, geschraagd door 55 grafieken.

De laatste drie hoofdstukken (4 grafieken) behandelen, met behulp van de beginselen der lineaire programme-

ring, de centraal geleide volkshuishouding, en monden uit in de conclusie, die met terugwerkende kracht op het gehele boek slaat, dat de lezer weliswaar „some of the strongest virtues of the free competitive market economy" heeft gezien, maar dat hij er zich voor moet hoeden te denken dat hem een soliede basis geboden is „for a fair assessment of the great issue between laissez faire and socialism". Immers, „before that judgment can be passed there is much more to be considered" (blz. 236). En het is wellicht met name datzelfde „much more", waarvan Meade de verwachting wekt dat hij het in de toekomst zal gaan bieden — het is naar de mening van de recensent dus het vele dat nog komen gaat — dat van elke hedendaagse economist een man met „Great Expectations" maakt.

Amsterdam.

Drs. Ch. J. FILET.

C. C. Klijnhout: **Moderne landbouwpolitiek**. Agon Elsevier, Amsterdam/Brussel 1965, 163 blz., f. 7,90.

De landbouwpolitiek staat momenteel over de gehele wereld in de belangstelling. Ook op het gebied van de landbouw zijn de nationale aspiraties sterk afhankelijk van hetgeen elders in de wereld geschiedt. Deze verbondenheid komt tot uitdrukking in het jongste boek — zijn derde in successie — van C. C. Klijnhout: „Moderne Landbouwpolitiek". De auteur zoekt namelijk zijn kracht in het belichten van de praktische boerenproblemen tegen de nationale en internationale achtergronden.

Uit jarenlange ervaring kent Klijnhout het Nederlandse landbouwbedrijf in al zijn (economische) geledingen als weinig anderen. Uitgaande van deze kennis gaat hij na of en in hoeverre de vaderlandse bedrijven voldoende meegegroeid zijn met de moderne eisen van aanpassing en rationalisatie. Naar zijn oordeel zakken de Nederlandse landbouw en het tot op heden gevoerde beleid in hun algemeenheid voor dit examen. Alles is, gezien ook wat er in de wijde wereld op het gebied van industrialisatie en efficiency te doen is, nog te ouderwets en te pietepouterig en daardoor te oneconomisch opgezet.

In zijn voorwoord, dat in feite beter als een nabetrachting kan worden gekenmerkt, zegt hij een modern nationaal landbouwbeleid te hebben uitgestippeld dat aan een redelijk aantal boeren een behoorlijk inkomen kan opleveren, zonder dat daarbij protectie en landbouwsubsidies te pas behoeven te komen. De bouwstenen daarvoor verzamelt Klijnhout in de verschillende hoofdstukken van zijn boek. Intussen is de wijze van probleemstelling en -oplossing een zeer persoonlijke. Hier spreekt enerzijds de journalist

¹⁾ Cursief van mij.

²⁾ Zo luidt althans Meade's understatement op blz. 9.

³⁾ E. Schneider: „Einführung", Deel III, blz. 318.

(I. M.)

Beleg modern beleg in

InterUnie

INTERUNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie", Postbus 617, Den Haag

EINDE ZEVENDE TIJDVAK

(onder de naam Bucolicus schrijft de auteur regelmatig artikelen over agrarische onderwerpen in „Elseviers Weekblad”), anderzijds de onderzoeker die precies weet hoe alles in elkaar zit.

Van de zeer persoonlijke maar steeds goed doordachte en verantwoorde conclusies noemen wij er hier enkele:

- Elk landbouwbeleid faalt, zolang het eenzijdig de nadruk legt op de zorg voor het inkomen van de boer.
- Marktprijzen kan men niet willekeurig hoger maken zonder de afzet in gevaar te brengen.
- De toekomstige E.E.G.-landbouwbedrijven moeten voldoen aan minimum eisen van grootte (ca. 60 ha), kapitaalcracht en deskundige leiding; ze zouden ten dele als N.V.'s kunnen worden gedreven.
- Bij ruilverkavelingen, bedrijfsvergrotingen en uitgften (IJsselmerpolders) moet men daarmee rekening houden.
- Met een landbouwareaal van 70 pCt. van het huidige kan men alle landbouwdoelstellingen bereiken en nog 500.000 ha grond overhouden voor wegen, stedenbouw en recreatie.
- De slechte (marginale) bedrijven en gronden moeten uiteraard uit de landbouw verdwijnen.
- Mede door het op acceptabele voorwaarden bevorderen van de afvloeiing van een groot aantal boeren, zal er in de toekomst een goede, ongesubsidieerde, boterham voor de resterende 30.000 bedrijfshoofden resulteren.

Inderdaad een boek dat geïnteresseerden op prettig leesbare wijze met de moderne landbouwproblemen confronteert. Daarbij valt echter wel het gemis van een trefwoordenregister op.

's-Gravenhage.

Mr. J. A. FRESEMAN GRATAMA.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Niettegenstaande, zoals gebruikelijk, de ultimo-uitzetting der bankpapiercirculatie in november aan de forse kant is geweest — in de 29 november eindigende week groeide de omloop van het uitstaande bankpapier met f. 341 mln. — heeft dit de markt weinig moeilijkheden opgeleverd. De reden was, dat de Staat onverwacht f. 216 mln. in de markt heeft gebracht. Het zou interessant zijn te weten of het Rijk toevallig de markt heeft geholpen door grotere betalingen te verrichten dan wel dat hier een beleid ten behoeve van het soepel functioneren van de geldmarkt achter schuilt. Is het eerste het geval, dan zou het zeker de moeite waard zijn te onderzoeken of het niet mogelijk is het kasbeleid van het Ministerie van Financiën af te stemmen op de marktsituatie. De ervaring tijdens de november-ultimo heeft wel duidelijk gemaakt welke egaliserende invloed op de markt kan uitgaan.

Het saldo der banken is met f. 166 mln. teruggelopen tot f. 80 mln. en daarmee onder het verplichte bedrag geraakt. Moest de rente voor daggeldleningen op 26 november nog tot 4 pCt. worden verhoogd, op de eerste dag van de nieuwe maand gaf een daling tot 3½ pCt.

E.-S.B. 8-12-1965

Het bestuur van de **STICHTING VOOR AGRARISCH-SOCIALE VOORLICHTING AAN WERKNEMERS I.O.** roept sollicitanten op naar de functie van

MEDEWERKER

MET ACADEMISCHE OPLEIDING.

Deze functionaris zal worden belast met de voorbereiding, uitvoering en coördinatie van de agrarisch-sociale voorlichting aan werknemers.

Sollicitaties met vermelding van leeftijd, opleiding, levensloop e.d. dienen uiterlijk 14 dagen na het verschijnen van dit blad in het bezit te zijn van het bestuur voornoemd p/a Algemene Nederlandse Agrarische Bedrijfsbond (aangesloten bij het N.V.V.), Catharijnesingel 38, Utrecht.

**Adverteren in „E.-S.B.”
getuigt van
feeling voor marketing**

KABINET VAN DE GEVOLMACHTIGDE MINISTER VAN SURINAME

Ten behoeve van het Ministerie van Openbare werken en Verkeer in Suriname worden gevraagd:

BEDRIJFSECONOMEN

VEREISTEN: universitaire opleiding en ervaring in een overeenkomende functie;

UITZENDING: in tijdelijke dienst met een dienstverband van vijf jaren;

BEZOLDIGING: Sf. 9600,— - f. 12.000,— (8 x 1 x Sf. 300,—) 's jaars;

KORTVERBANDTOELAGE: 10 pCt. van de gedurende de werkzaamstelling in Suriname te verdienen bezoldiging, uit te betalen ná afloop van het dienstverband;

UITRUSTINGSKOSTEN: voor gehuwden ¼ gedeelte van de toe te kennen jaarbezoldiging met een maximum Sf. 2500,—; voor ongehuwden 1/6 gedeelte van die bezoldiging;

OVERTOCHT: voor Landsrekening, c.q. ook voor het wettig gezin van Nederland naar Suriname, na afloop van het dienstverband, van Suriname naar Nederland;

VAKANTIE: 30 dagen per jaar, welke kunnen worden opgespaard tot afloop dienstverband.

Sollicitaties in duplo (een exemplaar op luchtpostpapier) vermeldende volledige opleiding, levensloop, opgedane ervaring, alsmede een opgave van referenties, vergezeld van een recente pasfoto, te zenden aan het Kabinet van de Gevolmachtigde Minister van Suriname, Alexander Gogelweg 2, Den Haag, tot 3 weken na het verschijnen van deze advertentie.

aan, dat de markt bezig was zich te verruimen. Terugstromend bankpapier en wellicht ook een voortgaand overschot van betalingen boven ontvangsten van de Staat hebben hiertoe bijgedragen.

Kapitaalmarkt.

De huidige situatie op de kapitaalmarkt in ons land is zeer uitzonderlijk. Dat 6 pCt.-leningen mislukken kan zelfs de oudste financieel geïnteresseerde zich niet herinneren. Nadat de Bank voor Nederlandsche Gemeenten weinig succes had geboekt, heeft nu ook de lening Schiphol het niet gehaald. Op het laatste ogenblik heeft men nog gepoogd, door het geboden rendement aan de marktsituatie aan te passen — het middel was een verlaging van de uitgiftekoers van 99½ pCt. tot 98½ pCt. —, de belangstelling te prikkelen. Hetzelfde heeft de gemeente Breda gedaan door de koers van 99 pCt. op 98½ pCt. te brengen, doch ook hier tevergeefs. Ten onrechte is tegen de methode bezwaar gemaakt. Aannemende dat de debiteur het geld nodig heeft, is het juist, dat men zich soepel aanpast aan de niet voorziene marktomstandigheden, al gaat dit ten koste van de winstmarge van de bemiddelende banken.

Klaarblijkelijk wil Unilever geen risico lopen. De koers van de 6 pCt. f. 300 mln. lening (waarvan f. 100 mln. in het buitenland zal worden geplaatst; maximaal f. 75 mln. zal worden voorgeplaatst met storting in de toekomst — op zichzelf een zeer weinig voorkomend systeem bij obligatieleningen —, waardoor voor het binnenland direct f. 125 mln. beschikbaar is) werd op 98 pCt. vastgesteld. Het effectief rendement kan op 6,21 pCt. worden berekend.

Naar het oordeel van de regering bestaat er thans op de kapitaalmarkt een situatie van overspanning. Gebruik makende van de bevoegdheid, haar gegeven in de Wet Kapitaaluitgaven Publiekrechtelijke Lichamen, hebben de betreffende Ministers thans de centrale financiering van de lagere overheid gelast. Gemeenten en provincies mogen voortaan slechts van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, wat de waterschappen betreft slechts van de Waterschapsbank, lenen. Het doel is te komen tot een billijke verdeling van de schaars aangeboden middelen. Men voorkomt daarmee, dat de lagere publiekrechtelijke lichamen tegen elkaar opbieden en daardoor de rente nog verder opstuwen.

Op de emissiemarkt blijven nieuwe uitgiften de aandacht opeisen. De Technische Unie zal een poging doen haar aandelenkapitaal uit te breiden door uitgifte van f. 2.396.000 gewone aandelen tegen 200 pCt. De Chemische Fabriek Van der Grinten zal overgaan tot een dubbele emissie, nl. een uitgifte van f. 665.500 gewone aandelen tegen 500 pCt. en f. 13.310.000 6 pCt. 15-jarige converteerbare obligaties a pari.

Uit de activiteit blijkt wel duidelijk dat zowel het bedrijfsleven als de overheid dringend versterking van hun liquiditeiten wensen en zich door de ongunstige marktomstandigheden, dit gezien van de kant van de geldvragers, niet laten afschrikken.

Ten aanzien van de rentestijging, die tijdens de afgelopen weken is opgetreden, kan men opmerken dat deze voor een deel is veroorzaakt door psychologische invloeden, waarbij berichten en geruchten, die deels oncontroleerbaar en deels geen grond van waarheid bevatten, een belangrijke rol hebben gespeeld.

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:

ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (010) 26 02 60

Het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding te Wageningen vraagt voor de afdeling Algemene Economie een

MIDDELBAAR MEDEWERKER

die belast zal worden met het verzamelen van regionale gegevens — vnl. uit boekhoudingen — en het bewerken daarvan. De voorkeur wordt gegeven aan sollicitanten met M.O. Economie en kennis van de landbouw in het Zuiden of Oosten van het land.

Aanstelling kan geschieden in een der rangen van technisch ambtenaar (salarisgrenzen momenteel van f. 619,— - f. 1227,— per maand exclusief 4 pCt. vakantie-uitkering en huurcompensatie. De premie AOW/AWW wordt door de werkgever gedragen. Tegemoetkoming in de verhuiskosten is mogelijk. Sollicitaties te richten aan het Instituut, Pr. Marijkeweg 17, Wageningen.

GELD
GEHEEL PER POST
VAN F. 200.- TOT F. 6000.-
(KWIJTSCHELDING BIJ OVERLIJDEN)
ALGEM. VOORSCHOT- EN GELDSCHIEFBANK N.V.
ALVOBA
GEULSTR. 49 - GRONINGEN
TEL. 05900-37645

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	26 nov. 1965	3 dec. 1965
Algemeen	405	410 — 341	346	341
Internationale concerns	568	583 — 479	486	482
Industrie	355	371 — 306	314	306
Scheepvaart	146	155 — 131	135	132
Banken en verzekering	236	243 — 176	178	176
Handel enz.	170	180 — 160	162	160

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).			
Koninklijke Petroleum	f. 158,20	f. 149	f. 147
Philips G.B.	f. 145	f. 116	f. 115,50
Unilever	f. 141,80	f. 115,20	f. 113,40
A.K.U.	454 ³ / ₄	375	375
Expl. Mij. Scheveningen	220	211	205 ¹ / ₂
Hoogovens, n.r.c.	541	478	470 ¹ / ₂

	30 dec. 1964	26 nov. 1965	3 dec. 1965
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	911 ¹ / ₂	788 ¹ / ₂	755
Amsterdam-Rotterdam Bank ..	f. 66,10	f. 54,60	f. 53,60
Nationale Nederlanden, c.	784	532	523
Robeco	f. 224,40	f. 222	f. 221
New York.			
Dow Jones Industrials	874	948	946
Rentestand.			
Langlopende staatsobligaties b)	5,17	6,04	6,11
Aandelen: internationalen b) ..	3,42		
lokale b)	3,26		
Disconto driemaands schatkist- papier	3 ⁷ / ₁₆	4 ³ / ₈	4 ³ / ₈

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

UNILEVER N.V.

gevestigd te Rotterdam

UITGIFTE VAN nom. f 225.000.000,- 6% 25-jarige obligaties

in stukken van nom. f 1.000,- aan toonder

deel uitmakend van een lening groot nominaal f 300.000.000,-

tot de koers van 98 pCt.

Aflossing geschiedt a pari in twintig jaarlijkse termijnen van f 15.000.000,-, vervallende telkenjare op 15 januari, voor de eerste maal op 15 januari 1972.

Vervroegde algehele of gedeeltelijke aflossing is toegestaan per 15 januari, in de jaren 1982 tot en met 1986 à 101% en daarna a pari. Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde obligaties openstellen op

**woensdag
15 december 1965,**

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur bij hun kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 3 december 1965.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten en van het jaarverslag over het boekjaar 1964 van Unilever N.V. zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

Amsterdam, 3 december 1965.

**AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.
PIERSON, HELDRING & PIERSON
ALGEMENE BANK NEDERLAND N.V.**

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

**Voor vacerende functies
en beschikbare krachten**

op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten" het aangewezen
medium:

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

Wagen geladen? Rijden maar!

Een spooraansluiting schept voor u de voorwaarden voor een efficiënte, kostenbesparende expeditie-organisatie

Met een spooraansluiting wordt de stationsklok de klok voor uw expeditie-afdeling. Prompt op tijd staan uw eigen wagens langs uw eigen laad- en losperron. Op de bekende, vastgestelde tijd beginnen zij hun tocht. U weet

tevooren precies hoelang zij onderweg zullen zijn. Ze rijden toujours-door, ongeacht de weersomstandigheden. Regelmatig en zeker. De regelmaat en zekerheid die via de spooraansluiting uw bedrijf bereiken, werken daarin dóór. Voortaan kunt u plannen op tijd, uw productieschema

erop inrichten en waar mogelijk automatiseren. Laden en lossen kan rustig, in gestadig tempo gebeuren. Zo werkt de spooraansluiting als een nimmer stagnerende transportband tussen bedrijven die in hun bedrijvigheid van elkaar afhankelijk zijn. Belangstelling?

Bel de Dienst van Economische Zaken van de Nederlandse Spoorwegen, tel. 030-15871, toestel 1348 of 1684.

CHEMISCHE FABRIEK L. VAN DER GRINTEN N.V.

gevestigd te Venlo

Uitgifte

van

nom. f 665.500.- gewone aandelen

in stukken van nom. f 1000.- en nom. f 100.- aan toonder

ten volle gerechtigd tot het dividend over het boekjaar 1965/1966 en volgende boekjaren

tot de koers van 500 pCt.

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande gewone aandelen en wel in de verhouding van nom. f 1.000.- bestaand kapitaal op nom. f 100.- nieuw kapitaal, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte dd. 1 december 1965,

en van

nom. f 13.310.000.- 6 % 15-jarige in gewone aandelen converteerbare obligaties

in stukken van nom. f 1.000.- en nom. f 100.- aan toonder

tot de koers van 100 pCt.

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande gewone aandelen in dier voege, dat telkens nom. f 100.- bestaand kapitaal recht geeft tot inschrijving op nom. f 200.- in gewone aandelen converteerbare obligaties, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 1 december 1965.

De lening is à pari aflosbaar op 15 januari van de jaren 1972 tot en met 1981, in 10 gelijke jaarlijkse termijnen.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is vanaf 1 februari 1968 toegestaan tot de koers van 101 $\frac{1}{2}$ %.

Ondergetekenden berichten, dat zij op

vrijdag 10 december 1965

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

de inschrijving openstellen op bovenstaande uitgiften bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Venlo**, voorzover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte dd. 1 december 1965.

Prospectussen, inschrijvingsbiljetten en afschriften van de trustacte, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren der statuten en van het jaarverslag over het boekjaar 1 december 1963/30 november 1964 zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 1 december 1965.
Venlo

**AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.
BANK VAN HAFFMANS & STEEGH N.V.**

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.

2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.

3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.

4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.

5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.

6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Schadeverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGEL0 - HAARLEM - ARNHEM

UNIVERSITY OF GHANA INSTITUTE OF STATISTICS

Applications are invited for :

SENIOR RESEARCH FELLOW or RESEARCH FELLOW

Candidates should possess a degree in Statistics or Mathematics or Economics with specialised experience in Statistical analysis and Computer Programming. The successful candidate will be required to conduct short term FORTRAN study courses and look after training in Numerical Analysis and Programming.

SALARY SCALES :

Senior Research Fellow: £G1,750 x 75 — £G2,200 per annum.

Research Fellow: £G1,050 x 50 — £G1,400 x 75 —
£G1,850; £G1,900 per annum.

20% additions for non-Ghanaians.

Appointment normally five years in the first instance but a shorter period of secondment will be considered.

Further particulars and forms of application should be obtained from the Assistant Registrar, Ghana High Commission, Higher Education Section, 15 Gordon Square, London, W.C.1, or the Registrar, University of Ghana, P.O. Box 25, Legon, Accra, Ghana, with whom applications (4 copies) should be lodged not later than January 15, 1966.

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

Bij de Afdeling Stedebouwkundig Onderzoek van de Gemeentelijke Dienst van de Stadsontwikkeling is plaats voor een ambtenaar in de rang van

HOOFDCOMMIES A

Vereisten: een diploma middelbare school of een daarmee gelijk te stellen opleiding, het diploma middelbaar planologisch onderzoeker (M.P.O.) en/of M.O. Statistiek of economie, ervaring in het planologisch onderzoekswerk en een behoorlijke redactionele vaardigheid.

Salarisgrenzen (excl. huurcompensatie):
f 866,— - f 1.227,— per maand.

A.O.W.-premie komt voor rekening van de gemeente.

Vakantietoelage 4% van het jaarsalaris.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties met vermelding van volledige personalia alsmede van de naam van dit blad binnen 14 dagen ONDER No. M 62 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burg. de Monchylein 10, 's-Gravenhage.